

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
PEDAGOĢIJAS, PSIHOLOĢIJAS UN MĀKSLAS FAKULTĀTE
SKOLOTĀJU IZGLĪTĪBAS NODAĻA

**3 – 4 GADĪGU BĒRNU PIRMREIZĒJA AGRĪNA DIAGNOSTICĒŠANA
VISPĀRĒJĀ PIRMSSKOLAS IZGLĪTĪBAS IESTĀDĒ**

DIPLOMDARBS

Autors: Jekaterina Kirillova

Stud.apl. jk12145

Darba vadītājs:

Dr. paed. Rasma Vīgante

Rīga 2016

Anotācija

Autore diplomdarba tēmu „3 - 4 gadīgu bērnu pirmreizēja agrīna diagnosticēšana vispārējā pirmsskolas izglītības iestādē” izvēlējusies, jo strādā Rīgas pirmsskolas izglītības iestādē par skolotāju logopēdi un gan viņa, gan viņas kolēģi darbā sastopas ar gadījumiem, kad bērnam nepieciešamāka agrīnāka diagnosticēšana nekā tas paredzēts pašreiz.

Pirmsskolas izglītības iestādē ir viens dokuments – valodas karte, pēc kuras tiek veikta pirmreizēja diagnostika 5 – 7 gadīgiem bērniem no vecākās un sagatavošanas grupas, tādēļ autorei šķita svarīgi izveidot materiālu – darba lapu, pēc kuras varētu veikt pirmreizējo agrīno diagnostiku 3 – 4 gadus veciem bērniem.

Darbā no teorētiskā viedokļa ir aplūkota 3 – 4 gadīgu bērnu attīstības īpatnības kopveselumā un agrīna diagnostika pēc būtības. Pētījumā izmantota teorētiskā literatūras analīze, kvalitatīva kontentanalīze, pedagoģiskais novērojums, intervēšana un ekspertu atzinumu metode. Tika analizētas 30 citu pedagogu 5 – 7 gadus vecu bērnu diagnosticēšanas procesā aizpildītas valodas kartes pēc to kritēriju piepildītības. Apvienojot apkopoto informāciju par Valodas kartes kritērijiem un teorētiskām zināšanām par 3 – 4 gadīgu bērnu attīstības īpatnībām un pamatojoties uz Valsts izglītības satura centra norādītiem metodiskajos ieteikumos „Par bērna sasniegumu vērtēšanu pirmsskolā” kritērijiem, tika izveidota darba lapa ar 3 – 4 gadus vecu bērnu pirmreizējai diagnosticēšanai. Šī darba lapa tika aprobēta praksē, lai noskaidrotu, kā šī darba lapa atvieglo un ļauj vispusīgāk veikt 3 – 4 gadīgu bērnu pirmreizējo agrīno diagnostiku.

Atslēgas vārdi: 3 – 4 gadīgie bērni, agrīna diagnosticēšana, vispārēja pirmsskolas izglītības iestāde.

Annotation

Working in general preschool as a speech therapist diploma author and her colleagues often are required to do earlier primary children diagnostics, as it is prescribed now. That is why diploma author chooses to focus on diploma theme „3 – 4 years old children primary early diagnostics in general preschool”.

At this time there is only one official diagnostics document – Language assessment paper –in general preschool. Speech therapist uses it in evaluation to assess speech and language development of 5 – 7 years old children. It seemed important to create a document – specific checklist - for primary early diagnostics of 3 – 4 years old children.

From a theoretical point of view, were studied 3 – 4 years old children general development milestones and early diagnostics in its core. To wright this diploma author used such research methods as analysis of theoretical literature, qualitative content analysis, pedagogical observation, interview and experts conclusions. 30 filled 5 – 7 years old children Language assessment papers were analysed on its ability to provide 3 – 4 years old children primary diagnostics. Based on Language assessment paper analysis, theoretical milestones of 3 – 4 years old children development and the National Center of educational content methodical recommendations „On child achievements evaluation in preschool” was created specific checklist for primary early diagnostics of 3 – 4 years old children. During research 5 children of 3 – 4 years old were assessed with the specific checklist to prove wheather this document eases 3 – 4 years old children primary early diagnostics in general preschool

Keywords: 3 – 4 years old children, early diagnostics, ordinary preschool.

SATURS

Ievads	5
1. 3 – 4 gadīgu bērnu attīstības īpatnību raksturojums	8
1.1. Attīstības būtība.....	8
1.2. Fiziskā attīstība.....	9
1.3. Intelektuālā attīstība.....	12
1.4. Valodas attīstība.....	15
1.5. Emocionālā un griba attīstība.....	20
1.6. Holistiskā pieeja bērnu attīstībā	22
2. Agrīnā diagnostika, tās būtība	25
3. 3 – 4 gadīgu bērnu pirmreizējā agrīna diagnosticēšana	32
3.1. Pētījuma metožu izvēles pamatojums	32
3.2. Vispārējās pirmsskolas izglītības iestādes logopēda dokumentu analīze....	34
3.2.1. Valodas kartes analīze	37
3.3. Darba lapas punktu izstrādāšana	43
3.4. Darba lapas aprobācija	46
Nobeigums	52
Izmantotās literatūras saraksts	54
Pielikumi	58
1. Pieteikums skolotāja logopēda konsultācijai	
2. Darba lapa	
3. Intervija – saruna ar grupas skolotāju	

IEVADS

Runa ir viena no galvenajām bērna attīstības vadlīnijām. Runa palīdz bērnam iepazīt šo pasauli, izteikt savas vajadzības un veidot attiecības ar gan ar pieaugušiem, gan ar vienaudžiem.

Ļ. Vigotskis (1991) akcentē, ka būtiskākais ir noteikt katra cilvēka iespējamās attīstības potences un, balstoties uz esošajiem resursiem, jāmeklē labākais veids, kā nonākt līdz katra indivīda potenču realizācijai. Arī N. Žukova (2011) norāda, ka valodas traucējumi ietekmē vispārēju bērna psiholoģisko attīstību, tādēļ svarīgi ir agrīnā vecumā atklāt valodas traucējumus. Tieši tāpēc pirmreizējā agrīna diagnosticēšana ir svarīga un aktuāla vispārējā pirmsskolas izglītības iestādē, kur pārsvarā viena vecuma bērnu attīstības līmenis ir vienāds, kaut protams, visi bērni ir atšķirīgi un attīstās individuāli.

Pirmsskolas vecumā bērna attīstībā spilgti pamanāmas gan bērna panākumi, gan arī bērna runas attīstības traucējumi. Jebkāds bērna runas attīstības traucējums negatīvi ietekmē bērna uzvedību un saskarsmes spējas. 3 – 4 gadu vecumā ir nobriedušas vairākas bērna attīstības jomas (īpaši bērna valoda), un tāpēc tas ir vislabākais vecums, lai veiktu pirmreizējo agrīno diagnostiku, pamanītu, jeb noteiktu bērna attīstības traucējumus un agrīni sāktu tos koriģēt. Jo agrīnāk bērna attīstības traucējumus sākt koriģēt, jo iespējamāk, ka tiks sasniegti labāki koriģēšanas rezultāti.

Praktiski vienā Rīgā vispārējā pirmsskolas izglītības iestādē ir tarificēts tikai viens speciālists – pārsvarā, tas ir skolotājs logopēds. Strādājot Rīgas vispārējā pirmsskolas izglītības iestādē par skolotāju logopēdi uz pilnu slodzi, nozīmē, ka skolotājam ir jākorģē 21 - 25 pirmsskolas izglītības izglītojamie (Skolotāja logopēda amata apraksts, 2016). Izglītojamie ir no vecākās un sagatavošanas grupas, 5 – 7 gadīgi bērni. Bet 3 – 5 gadīgie bērni paliek rindā. Ir zināms, ka 3 – 4 gadi, tas ir vecums, kad vairs nevar gaidīt, ka attīstīsies pats no sevis tas, kas ir aizkavējies, bet šis ir vecums, kad nekavējoties jāuzsāk bērna attīstības koriģējoši pasākumi.

Rīgas domes Izglītības, kultūras un sporta departamenta iestāžu katalogā norādīts, ka 2016./ 2017. mācību gadā Rīgā darbojas 150 pašvaldības pirmsskolas izglītības iestādes un 138 pašvaldības līdzfinansētās privātās pirmsskolas iestādes. No 150 pašvaldības pirmsskolas izglītības iestādēm 34 iestādes ir paredzēti bērniem ar attīstības traucējumiem (13 iestādes bērniem ar valodas traucējumiem). No statistikas datiem ir skaidrs, ka ir liels skaits bērnu, kuriem ir dažādi attīstības traucējumi.

Autore strādā vispārējā pirmsskolas izglītības iestādē un sava darba ikdienā sastopas ar pirmsskolas izglītības skolotāju lūgumu izvērtēt 3 - 4 gadīgus bērnus, ja pedagogiem ir aizdomas, ka bērna attīstībā varētu būt kādi traucējumi.

Vispārējā pirmsskolas izglītības iestādē ir viens oficiāls diagnosticēšanas dokuments – valodas karte. Bet ar to nav iespējams veikt agrīno diagnostiku. Darba autorei šķiet svarīgi un lietderīgi izveidot dokumentu – darba lapu, izstrādāt teorētiski un praktiski pamatotus kritērijus, pēc kuriem varētu veikt 3 - 4 gadīgu bērnu pirmreizēju agrīno diagnosticēšanu.

Dažādu attīstības traucējumu gadījumos svarīgi ir savlaicīgi izprast bērna grūtības un sniegt nepieciešamo palīdzību pēc iespējas ātrāk. Agrīnas attīstības problēmu atklāšana sniedz iespēju mērķtiecīgi atbalstīt bērnu, un tās labāk padodas korekcijai, tādēļ darba autore pētīs bērna attīstības un agrīnas diagnostikas teorētiskos aspektus, izvērtēs teoriju praktiskā darbībā un izveidos darba lapu. Tādējādi pirmsskolas izglītības iestādē tiktu mazināts risks kāda bērna attīstības problēmu nepamanīt agrīnā vecumā.

Tāpēc ir aktuāls šis **darba temats** „3 – 4 gadīgu bērnu pirmreizēja agrīnā diagnosticēšana vispārējā pirmsskolas izglītības iestādē”.

Pētījuma mērķis: izstrādāt materiālu – darba lapu, kurā izveidoti uzdevumi 3 - 4 gadīgu bērnu pirmreizējas agrīnas diagnosticēšanai vispārējā pirmsskolas izglītības iestādē un to aprobēt.

Pētījuma uzdevumi:

1. Analizēt informāciju literatūrā un interneta resursos par 3 - 4 gadīgu bērnu fizisko, intelektuālo, valodas un emocionālo attīstību, par bērna attīstības agrīnās diagnosticēšanas metodēm.
2. Analizēt esošo oficiālo diagnosticēšanas dokumentu vispārējā pirmsskolas izglītības iestādē – Valodas karti, tās lietderību agrīnā diagnosticēšanā.
3. Izstrādāt uzdevumus un izveidot materiālu – darba lapu, kā būtu veicama pirmreizēja agrīna diagnosticēšana vispārējā pirmsskolas izglītības iestādē.
4. Aprobēt un analizēt materiālu – darba lapas lietderību/ efektivitāti 3 - 4 gadīgu bērnu pirmreizējai agrīnai diagnosticēšanai vispārējā pirmsskolas izglītības iestādē.

Pētījuma objekts: 3 – 4 gadīgu bērnu pirmreizēja agrīna diagnosticēšana vispārējā pirmsskolas izglītības iestādē.

Pētījuma priekšmets: 3 – 4 gadīgu bērnu vispusīga attīstība.

Pētījuma jautājums: Kā izstrādātā darba lapa atvieglo un ļauj vispusīgāk veikt 3 - 4 gadīgu bērnu agrīno diagnosticēšanu?

Pētījuma izmantojamās metodes:

- teorētiska literatūras analīze;

- kvalitatīva kontentanalīze;
- pedagoģiskais novērojums;
- intervēšana;
- ekspertu atzinumu metode.

Pētījuma bāze: Rīgas X pirmsskolas izglītības iestādes 5 pirmsskolas vecuma bērni, 2 skolotāji, 2 eksperti (skolotājas logopēdes).

1. 3 – 4 GADĪGU BĒRNU ATTĪSTĪBAS ĪPATNĪBU RAKTUROJUMS

1.1. Attīstības būtība

Jēdziens „attīstība” kā personību raksturojošs rādītājs tiek izmantots gan psiholoģijā, gan pedagoģijā. Psiholoģijā jēdzienu „attīstība” skaidro kā vienu no fundamentālajām filozofiskajām kategorijām, kas raksturo kvantitatīvi un kvalitatīvi neatgriezenisku un likumsakarīgu materiālo un ideālo objektu maiņu. Attīstība izpaužas kā pārmaiņas un jaunu spēju parādīšanās katra indivīda psihē viņa dzīves laikā. Sociopsiholoģijas asociācija norāda jēdziena „attīstība” vairākas definīcijas, kas tiek izmantotas psiholoģijā:

- attīstība ir procesa virzība iepriekš iesāktajā virzienā;
- attīstība cilvēkam ir vienas īpašības pārveidošana par citu, izsmalcinātāku;
- attīstība ir procesa vai kādas tā īpatnības, tās izpausmes spēka vai aktivitātes pieaugums;
- attīstība ir procesa vai kādas tā īpatnības, tās izpausmes spēka vai aktivitātes pieaugums (Stelps, 2016).

Pedagoģijā termins „attīstība” tiek skaidrots kā personības veidošanās mērķtiecīga mācīšanās un audzināšanas procesā (Žukovs, 1996). H. Gudjons norāda, ka attīstība notiek visa mūža garumā un tai ir noteiktas likumsakarības (Gudjons, 1998). Katra bērna attīstība ir viņa iedzimto garīgo un fizisko dotumu un vides, gan ārējās, gan psiholoģiskās, savstarpējas mijiedarbības noteikta pārvērtība, ko nevar atgriezt, bet var uz tās bāzes veidot turpmākās pārvērtības.

Ļ. Vigotska (2002) bērna attīstības teorija balstās uz ideoloģiju, ka tas ir mainīgs process, kurā notiek izmaiņas bērna personībā, kas balstītas uz viņa iepriekšējo pieredzi. Mainoties bērna un sociālās vides, kurā viņš nonāk, attiecībām, mainās attīstības kvantitāte un kvalitāte. Pieredzes uzkrāšanās rezultātā notiek arī intelektuālas izmaiņas, kas turpmākajā dzīvē nodrošina šīs uzkrātās pieredzes izmantošanu. Katrā bērna attīstības stadijā dominē kāda no psihs funkcijām. Svarīgi, lai tajā laikā tiktu nodrošināta atbilstošās psihs funkcijas attīstība. Ļ. Vigotskis šo procesu dēvē par "attīstības sociālo situāciju".

Gan psihologi, gan pedagogi pauž viedokli, ka katras individualitātes attīstības rādītāji ir atšķirīgi – individuāli jeb unikāli. Vienlaicīgi tiek uzsvērts, ka dažādos vecumposmos ir arī vispārējās kopīgas iezīmes. Izvērtējot šo kopīgo iezīmju esamības vai iztrūkuma pakāpi, tiek klasificēta bērna attīstības stadija. Katram indivīdam ir atšķirīgas fiziskās un intelektuālās

spējas un potences, tomēr ir arī kopīgas iezīmes, kas raksturīgas katram vecumposmam, un pēc kurām var spriest par bērna attīstības tendencēm (Puškarevs, 1999).

1.2. Fiziskā attīstība

3 – 4 gadu vecumā bērnu organisms turpina strauji augt un attīstīties. Kā atzīst psihologi (Svence, 1999, 77, 78), dažkārt muskuļi šajā vecumposmā ir labāk attīstīti nekā spēja tos vadīt un apzināties to izmantošanas radītās sekas. Jo spēcīgāki ir muskuļi, jo lielāka ir nepieciešamība pēc kustībām, tādēļ bērni ir ļoti aktīvi, daudz lec, skrien, rāpjas. Šajā procesā caur pieredzi pilnveidojas spēja savas kustības koordinēt un saskaņot ar prāta darbību. Šajā vecumā īpaši strauji attīstās bērna sīkā pirkstu muskulatūra. Iepriekšējā vecumposmā bērns mācījās tikai satvert priekšmetus, tad šajā jau tiek apgūtas dažādas pašapkalpošanās prasmes, kurās daudz tiek nodarbināta sīkā pirkstu muskulatūra (atpogāt un aizpogāt apģērbu, ēst, apģērbties utt.). 3 – 4 gadīgi bērni mācās koncentrēt skatienu uz sīkiem priekšmetiem, vienlaicīgi saskatīt vairākas lietas. Pilnveidojas acu un roku, acu un kāju, roku un kāju koordinēšanas prasmes. Zēniem šajā vecumposmā ir labāk attīstīti un spēcīgāki lieli muskuļi, tādēļ zēnu fiziskās spējas ir lielākas nekā meitenēm, kurām, savukārt, sīkā pirkstu muskulatūra ir attīstītāka. Meitenes šajā vecumposmā psihologi raksturo kā līdzsvarotākas, tās spēj precīzāk izpildīt uzdevumus.

Bērnu dabīgā nepieciešamība būt fiziski aktīvam ir plaši pētīta psiholoģijā (Piaget, 2001), pedagoģijā (Jansone, Bula – Biteniece, 2008; Montessori, 2004; Špona, 2006), medicīnas nozarē kinezioloģijā, kas diagnosticē un ārstē funkcionālus traucējumus, izmantojot muskuļu spēku (Hillman, Ericson, Kramer, 2008). Fiziskās aktivitātes nozīmība psiholoģijā, pedagoģijā un medicīnā tiek skaidrota skaidro no vairākiem aspektiem, jo tā ietekmē gan personības veidošanos, gan nodrošināšana fizioloģisko procesus. Agrīnā vecumā tiek uzsvērtā arī kaulu sistēmas un citu organisma sistēmu veidošanās, jo 3 – 4 gadu vecumā bērniem strauji attīstās ķermeņa muskuļi, bet skeleta pārkaulošanās vēl nav beigusies. Šajā vecumā bērniem raksturīga ir nevienmērīga augšana, kļūst izturīgāka sirds un asinsvadu sistēma, pilnveidojas asinsrites un elpošanas sistēmas, palēninās pulsa biežums, bet spēja adoptēties (pielāgoties situācijai) ir tikai attīstības sākuma stadijā.

Psihologi E. Eriksons (1998) un Ž. Piažē (2002) norāda, ka kustību aktivitāte būtiski ietekmē bērna domāšanas procesus. Sīkās motorikas darbināšana, kas ir pirkstu kustības, īpaši veicina bērna domāšanas un runas attīstību. Jo ir vairāk fizisku aktivitāšu, jo labāk tiek apasiņotas galvas smadzenes, kurās notiek iekšējo psihisko procesu attīstība. Tādēļ arī tiek

norādīts, ka 3–4 gadu vecumā bērnam fizisko kustību aktivitāte ir īpaši svarīga vispārējās attīstības veicinātāja.

Bērnu aktivitātes nozīmīgums personības veidošanās procesā un psiholoģisko procesu norisē uzsvērts daudzu autoru darbos (Brotherson, 2006; Adolph, Berger, 2006). I. Jansone norāda, ka pirmsskolas vecumā fiziskās aktivitātes jo īpaši svarīgas, jo nomierina bērna nervu sistēmu, atbrīvo no stresa un veicina augšanas procesu (Jansone, 1999). Fizisko aktivitāšu noderīgumu bērnu garīgās veselības, organisma augšanas un vispārējās attīstības labā daudzi autori saskata kā iespēju samazināt sasprindzinājumu, kas ilgstoši piedzīvots var novest līdz depresijai (Cardon, Haerens, Verstraete, Bourdeaudhuij, 2009).

Psihologi un pedagogi uzsver, ka agrīnā vecumā (pirmsskolas periodā) bērna fiziskās aktivitātes ir viens no būtiskākajiem attīstības procesu virzītājiem, tādēļ tās ir viens no personības attīstības pamatakmeņiem, jo īpaši agrīnā vecumā. Šajā vecumposmā fizisko aktivitāšu pietiekamība vai nepietiekamība atstāj būtisku ietekmi ilgtermiņā uz personības attīstības tendencēm fiziskajā attīstībā, ietekmē veselību, intelektuālo un garīgo attīstību (Sattelmair, Ratey, 2009). Psihologi atzīst, ka līdz piecu gadu vecumam bērnam fiziskā un garīgā attīstība norit burtiski paralēli. Jo jaunāks bērns, jo būtiskāka ir kustību aktivitātes iedarbība uz bērna garīgo attīstību. Fiziskās aktivitātes ietekmē personības intelektu, sociālo attīstību un emocionalitāti (Živčic, Trajkovski-Višič, Sentderdi, 2008). Bērnam kustību laikā no skeleta muskulatūras tiek raidīts impulss uz kustību analizatoru. Kustību analizators atrodas galvas smadzenēs, netālu no redzes, dzirdes, uztveres sajūtu zonām. Kad tas ir tonusā, tiek sekmētas smadzeņu dažādu zonu darbības, un kustību analizators darbojas kā sensomotorās integrācijas mehānisms. Fiziskās aktivitātes smadzenēs rada trauksmi jeb stresu, kas tiek līdzsvarojoties, veicina pielāgošanos un augšanu (Hillman, Ericson, Kramer, 2008; Kramer, Bherer, Colcombe, Dong, Greenough, 2004).

Latviešu pedagoges R. Jansone (1999) un D. Lieģeniece (1999) norādījušas, ka šajā vecumā bērnam ir svarīgi iemācīties pārvaldīt savu ķermeni, saskaņot prāta funkcijas ar ķermeņa kustībām un uztvert šo procesu kā kopveselumu. Šajā periodā tiek apgūtas gan ķermeņa kustību iemaņas, gan prasme izvērtēt savu darbību emocionāli.

Pētot bērnu fizisko darbošanos, psihiskos procesus un savstarpējās to sakarības, A. Špona (2006), nonākusi pie secinājumiem, ka laikā, kad bērns fiziski kustās, vienlaicīgi attīstās arī intelektuālie procesi. Tas saistīts ar proprioreceptīvo impulsu apstrādi sensomotorajā galvas smadzeņu zonā un zonā, kur tiek nodrošināta intelektuālo procesu norise. Tāpat A. Špona norāda, ka kustību aktivitāte ietekmē bērna emocionālo stāvokļu mainīšanos un uztur organisma muskuļus tonusā.

Zviedru zinātnieks S. Gustavsons atzīmē, ka pēc bērna fiziskās aktivitātes agrīnā vecumā var spriest par psihiskajiem procesiem, kas raksturīgi konkrētajai personībai un izdala fiziskās aktivitātes trīs līmeņus.

- 1) Reproductīvais līmenis, kurās kustības raksturo pasivitāte. Bērns neuzņemas iniciatīvu, darbības ir bezmērķīgas. Bērns paņem vairākas rotaļlietas, bet neprot uzsākt rotaļu un tādēļ ātri pamet tās.
- 2) Meklējoši izpildošais līmenis, kurā bērns vēlas darboties un rotaļāties, pats ir spēles iniciators, rada spēlēšanās vidi, ievieš tajā radošus elementus.
- 3) Kreatīvais līmenis raksturo bērna spēcīga iniciatīva un noturīgas intereses. Bērns izdomā dažādas jaunas kustības, spēļu variantus un pēc savas iniciatīvas ievieš tajā iepriekš neizmantotus spēlēšanās elementus (Gustavsons, 2008).

Bērnu rotaļas rosina apgūt jaunas kustības, kas ir fundamenti pamatprasmju veidošanai M. Štāls (1935), K. Dēķens (1921) pauž uzskatu, ka rotaļājoties bērni mācās pārvaldīt savu ķermeni.

Latvijā Valsts izglītības satura centra (VISC) izstrādātajos metodiskajos ieteikumos „Par bērna sasniegumu vērtēšanu pirmsskolā” norādīts, ka 3 – 4 gadu vecumā bērna fiziskā attīstības līmenis izvērtējams pēc noteiktiem kritērijiem (skat. 1.1. tabulu).

1.1. tabula

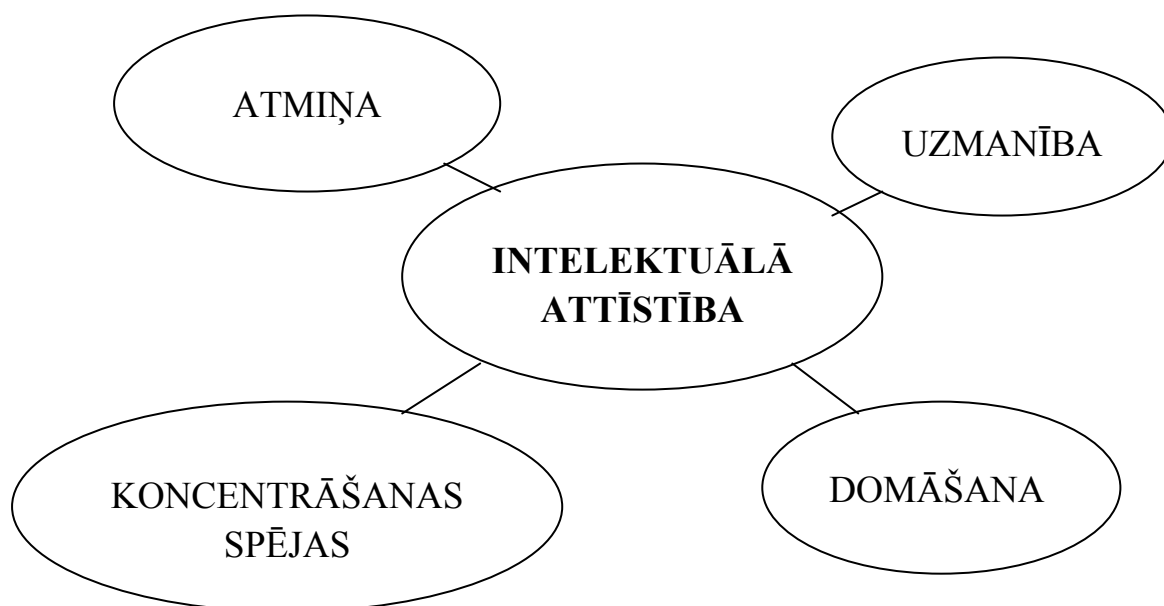
Par bērna sasniegumu vērtēšanu pirmsskolā: fiziskā attīstība

<p>Bērna fiziskā attīstība 3 – 4 gadu vecumā</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Labi rāpjas; • Uzkāpj/ nokāpj pa trepēm pārmaiņus soli; • Skrien, brauc ar trīsriteni, minot pedāļus; • Noliecas un paceļ kaut ko nepakrītot; • Par roku un pirkstu veiklību liecina spēja uzzīmēt apli, vertikālu un horizontālu līniju ar krītiņu vai zīmuli; • Šķir lapas grāmatā; • Uzceļ torni no vismaz sešiem klucīšiem.
--	---

Tātad var secināt, ka psihologu, pedagogu un citu profesionāļu pētījumu rezultātos un secinājumos par bērna attīstību kopveselumā, pārliecinoši dominē viedoklis, ka 3 – 4 gadu vecumā bērna dabīgajai augstajai fiziskajai aktivitātei ir nozīme turpmākajā personības attīstībā.

1.3. Intelektuālā attīstība

Intelektspsholoģijā tiek definēts kā personības domāšanas un racionālas izziņas spēja, izmantojot iepriekšējās pieredzes izziņas rezultātus, kad ir jādarbojas jaunā situācijā. Tā ir spēja izziņāt, kādi procesi notiek apkārt. Intelektuālo attīstību raksturo indivīda atmiņas, uzmanības, koncentrēšanās spējas un domāšanas kopdarbība, kuru diplomdarba autore vizualizēja (skat. 1.1. att.). Psiholoģijā un pedagoģijā šos informācijas apstrādes procesus apzīmē ar jēdzienu kognitīvā attīstība.

1.1.att. **Indivīda intelektuālā attīstība**

Kognitīvā attīstībā četrus gadus veciem bērniem attīstās nozīmīgi domāšanas procesi. Bērnos no atdarināšanas un refleksijas sāk veidoties loģiskā spriestspēja. Jauniegūtas zināšanas papildina kopējo, jau iepriekšējo zināšanu veidoto sistēmu Kognitīvos psihs procesus virza domāšanas operācijas, asimilācija, akomodācija un līdzsvara mehānismi (Avotiņš, 1981; Svence, 1999; Немов, 2003; Piažē, 2002).

Pirmsskolas vecuma bērniem kognitīvā attīstībā raksturīgākā un galvenā pazīme ir simbolu izmantošana. Šajā vecumā arī vārdi jau tiek uztverti kā simboli, bērns var tos izprast arī tikai pēc paskaidrotā, ja vārda nozīmes skaidrojums nav tuvākajā apkārtnē, nav redzams, dzirdams vai aptaustāms, tad viņš tos neizprot. Sākotnēji bērns simbolus var apgūt tikai atdarinot un izpildot darbības, ar kurām ir saskāries iepriekš un kas ir jau izveidojusies kā pieredze. Veiksmīgs simbolu apguves veids ir bērna iesaistīšana dažādās lomu spēlēs. Piemēram, tiek izvirzīta problēma, par kuru sākotnēji bērns spriež no viena personāža

viedokļa, bet pēc tam tiek dota iespēja paskatīties no cita personāža viedokļa. Ž. Piažē secinājis, ka pirmsskolas vecuma bērni spēj izdalīt galveno pazīmi un pārējās ieraudzīt tikai tad, ja uz tām tiek mērķtiecīgi virzīta viņa uzmanība. Pirmsskolas vecumā bērni galvenokārt mācās atkārtot. Bērnam turpina veidoties "iekšējās uztveres shēmas", bet asimilācijas un akomodācijas procesā bērns informāciju ir spējīgs uztvert subjektīvi. Bērns redz to, kas viņam ir būtisks un spēj lietās un procesos atrast līdzīgo un atšķirīgo (Piažē, 2002).

Psihologi uzsver, ka visattīstītākais psihes process pirmsskolas vecumā bērniem ir iztēle (Svence, 1999; Монтессори, 1997; Piažē, 2002; Выготский, 1991). Par to liecina plaši psiholoģijā pētītā bērnu fantazēšana un iedomāto situāciju un tēlu pieņemšana par realitāti. Tā nereti tiek jaukta ar apzinātu melošanu, kas šajā vecumposmā nav raksturīga. Psihologi to skaidro kā psihisko procesu aizsargmehānismu, kas ļauj attālināties no realitātes, ja tā tiek uztverta kā apdraudējums, izraisa bailes vai kā citādi rada nepatīkamas emocijas. Pētījumos par personības iztēles bagātību agrīnā vecumā vairumā gadījumu tiek analizēti bērnu zīmējumi un attēlotā izskaidrojumi.

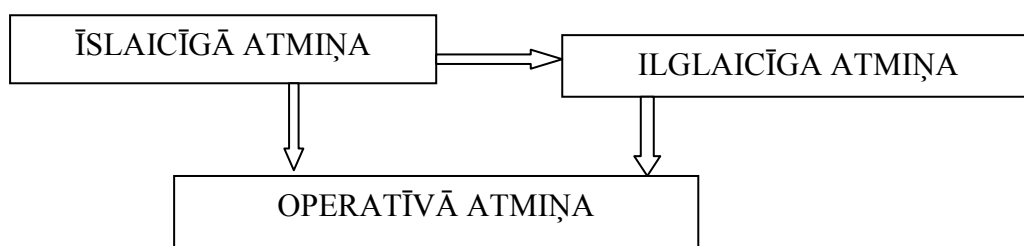
3 – 4 gadu vecumā notiek nozīmīgi atmiņas attīstības procesi. Atmiņa kā centrālās nervu sistēmas process nodrošina informācijas atcerēšanos, uzglabāšanu un reproducēšanu.

Analizējot teorētiskās atziņas, var secināt ka psiholoģijā veikts liels apjoms pētījumu, pēc kuriem klasificēti dominējošie informācijas atcerēšanās veidi pēc uztveres veida:

- dzirdes atmiņa, kad atcerās to, kas dzirdēts;
- redzes atmiņa, kad atcerās to, kas redzēts;
- taustes atmiņa, kad atcerās to, kas aptaustīts;
- smaržas atmiņa, kad atcerās to, kas saosts;
- garšas atmiņa, kad atcerās to, kas pagaršots (Немов, 2003, 220).

Katram indivīdam kāds viens vai arī vairāki no atcerēšanās veidiem pēc uztveres var būt dominējošs.

Psiholoģijā atmiņa tiek klasificēta arī pēc to saglabāšanas ilguma, ko diplomdarba autore vizualizēja (skat. 1.2. att.).

1.2. att. Atmiņas klasifikācija pēc saglabāšanas ilguma

- Īslaicīgā. Tajā informācija nonāk sākotnēji. Daļa, atkarotšanas rezultātā pāriet uz nākamo - ilglaicīgo atmiņu, daļa jau pēc neilga laika nesaglabājas;
- Ilglaicīgā. Tajā īslaicīgajā atmiņā nonākusī informācija tiek vairakkārt atkārtota, līdz nostiprinās;
- Operatīvā. Tajā cilvēks no īslaicīgā un ilglaicīgās atmiņā reiz nonākušā vajadzīgajā brīdī var atcerēties nepieciešamo informāciju (Hemov, 2003, 217).

Balstoties uz mērķtīcīgumu, psiholoģijā iegaumēšanas procesā izšķir atmiņas veidus.

- Tīšā atmiņa. Tajā tiek iesaistīta griba un citi psihes procesi, jo indivīda mērķis ir atcerēties.
- Netīšā atmiņa. Tajā indivīdam nav bijis mērķis informāciju iegaumēt, bet darbības procesā tā palikusi atmiņā.
- Fona atmiņa. Tajā indivīdam nav bijis mērķis atcerēties, informācija nav bijusi tieši saistīta ar viņa darbību, bet pastarpināti no līdzās esošiem procesiem palikusi atmiņā (Svence, 1999).

3 – 4 gadu vecumā attīstās bērna uztvere, tādēļ bērns prot no vairākiem variantiem izvēlēties vienu, no vairākām priekšmeta sastāvdaļām vai procesa daļām uztvert kopveseluma ainu. Šāds process darbojas arī atgriezeniski. No kopveseluma bērns mācās izdalīt būtiskāko, konkrētā situācijā izmantošanai nepieciešamo. Uztverē veidojas spēja atklāt cēloņu un seku likumsakarības, ieraudzīt, ka rezultātu veido kādas konkrētas darbības. Tas cieši saistīts ar uzmanības attīstību, spēju uzturēt ilglaicīgāk interesi par kādu procesu.

No tā, cik attīstīta bērnam būs uzmanība, atkarīga arī tāda svarīga psihes procesa kā griba attīstība. Griba ir spējas koncentrēties, vēlmes atcerēties un citu psihisko procesu virzītājspēks, kas nodrošina iegaumēšanu un vēlāk gūtās informācijas reproducēšanu. Šajā periodā bērniem raksturīgi, ka uzmanība ir īslaicīga un tikai tad, ja process ir izraisījis bērnam interesi un saistās ar emocionālu pārdzīvojumu, bērna uzmanība var būt ilgstošāka.

Pirmsskolas vecumā bērniem ir uzskatāmi konkrēta domāšana, tādēļ viņi labāk uztver un saprot redzēto nevis dzirdēto.

Ļ. Vigotskis uzsver, ka bērna uzmanību piesaista tas, par ko viņam radusies interese. Bērna uzmanību var virzīt un vadīt, ja bērnam tiek radīta interese (Vigotskis, 1999).

Valsts izglītības satura centra (VISC) izstrādātajos metodiskajos ieteikumos „Par bērna sasniegumu vērtēšanu pirmsskolā” norādīts, ka 3 – 4 gadu vecumā bērna intelektuālās attīstības līmenis izvērtējams pēc kritērijiem (skat. 1.2. tabulu).

Par bērna sasniegumu vērtēšanu pirmsskolā: intelektuālā attīstība

Intelektuāla attīstība 3 – 4 gadu veciem bērniem	<ul style="list-style-type: none"> • Pazīst vismaz 3 krāsas. • Var atšķirt vismaz 3 ģeometriskas formas. • Var salikt attēlu no 3 – 4 gabaliem. • Var parādīt attēlam atbilstošu priekšmetu telpā.
--	--

Autore, studējot pedagogu un psihologu atzinumus par bērnu intelektuālo attīstību, secina, ka intelektuālā attīstība 3 – 4 gadus veciem bērniem ir indivīda atmiņas, uzmanības, koncentrēšanās spējas un domāšanas kopdarbība, kas viena otru papildina un savā starpā mijiedarbojas. Bērnu intelektuālās attīstības līmenis ir ļoti individuāls.

1.4. Valodas attīstība

Filozofijas vārdnīcā par valodu un runu teikts, ka valoda ir jebkura fiziskas dabas zīmju sistēma, kas izpilda izziņas un komunikatīvu funkciju cilvēka darbības procesā. Runa ir cilvēka darbība, kas pastāv satiksmē ar citiem cilvēkiem un savu domu izteiksmē un tālāk nodošanā ar kādas valodas palīdzību runa ir valodas lietošanas process (Rozentāls, 1974).

L. Vigotskis (1991) norāda, ka bērna valodas attīstības vislielākajā mērā saistīta ar fizioloģisku runas aparāta divu savstarpēji saistītu daļu fizisko attīstību. Runas aparāta centrālajā daļā ietilpst galvas smadzeņu garoza, iegareno smadzeņu kodoli, zemgarozas kodoli un nervi. Centrālā runas aparāta daļa saistīta ar galvas smadzenēm, no kurām centrālās un centrālās nervi nodrošina saikni ar runas orgāniem. Runas aparāta perifēro daļu veido elpošanas, artikulācijas un balss veidotāj daļas. Šo orgānu attīstība primāri nosaka bērna valodas attīstību.

Kā atzīst psihologi, galvas smadzeņu dažādu zonu un analizatoru savstarpējā sadarbība nodrošina valodas attīstību. Agrīnā vecumā par valodas attīstības rādītājiem psiholoģijā un pedagogijā tiek minēta prasme izrunāt skaņas, lietot noteikta apjoma vārdu krājumu, virknēt tos saistītā stāstījumā un runāt par tuvākajā apkārtnē redzamo.

Pēc Ž. Piažē (2002) šis vecums atbilst otrajai stadijai, kurā galvenā valodas attīstības pamatprasme ir spēja izmantot saziņā vārdus kā simbolus, kurus bērns pirms tam apguvis atdarināšanas procesā. Runas attīstību raksturo prasme lietot vārdu tā adekvātā nozīmē,

izprast vārdiskas norādes un pēc tām izpildīt darbību, kontrolēt savu runu un saskaņot to ar savu uzvedību.

Kā uzsver N. Žukova (2011), valodas funkcija ir viena no svarīgākajām psihiskajām cilvēka funkcijām, un pirmsskolas vecumā par normālu valodas attīstību liecina fakts, ka bērnam vārdu krājums strauji kļūst lielāks, viņš ikdienā jau brīvi var izteikties par tuvākajā apkārtnē notiekošajiem procesiem. Šajā periodā pie normālas attīstības bērna runa pāriet no egocentriskās jeb uz sevi vērstās uz dialoga runu un veido sarunu, uztver cita cilvēka runu, pēc tās izprot cita cilvēka domas. Attīstās iekšējā runa, kas ir kā domu dialogs pašam ar sevi. Bērns šai vecumā ir jau apguvis dzimtās valodas pamatus. Bērns prot izrunāt vārdus, pielietot locījumu formas, atšķirt dzimtes, laikus un darināt teikumus. Bērna runas pamati ir izveidojušies, kas turpmāk tiks bagātināti ar jauniem jēdzieniem un izteiksmes līdzekļiem.

D. Markus atzīmē, ka pēc bērna valodas var noteikt, kā norit viņa attīstība psihiskajos procesos. Bērna vārdu krājums bagātinās ar īpašības vārdiem: smags, tuvs, tāls, garš, gaišs. Bērns runā sāk lietot vispārinājumus un saprot arī tēlainus izteicienus kā, piemēram, vējš galvā, viegls darbs, gaiša galva un tml. (Markus, 2003). Jo bagātāks ir bērna vārdu krājums, jo dziļāk tiek attīstīta viņa domāšana. Vārdu krājuma paplašināšanās rada asociācijas. Savukārt, nepietiekams vārdu krājums neļauj pietiekami precīzi izteikties, paust savas emocijas un jūtas. Tas kavē arī bērna domāšanas attīstību (Markus, 2003, 28).

Palielinoties runā izmantoto vārdu krājumam, visātrāk pieaug valodā izmantoto lietvārdu un darbības vārdu skaits. Brīvi tiek lietoti vietniekvārdi un saistītārvārdi. Bet, kā norāda pedagoģe A. Ļubļinska, īpašības un apstākļa vārdu apguve noris lēnāk un vecāku un audzinātāju uzdevums ir iepazīstināt bērnus arī ar lietu īpašībām un pazīmēm (Ļubļinska, 1979, 267). Arī citi pedagogi savos darbos min, ka apstākļu vārdu apguve šajā vecumposmā noris lēnāk.

Bērna attīstību veicina ne tikai plašs vārdu krājums, bet arī aktīva tā pielietošana. Bērnam jādod iespēja daudz runāt, lai veidotos prasme pielietot pieredzē esošos vārdus, lietot tos pareizās formās, laikos. Prast ar vārdiem izteikt savas domas, jūtas, emocijas. Līdz ar jaunu vārdu apgūšanu notiek arī bērna intelektuālā līmeņa attīstība. Bērna redzesloks kļūst lielāks, viņš nonāk saskarsmē ar jauniem objektiem, gūst jaunus priekšstatus un tādējādi vārdu krājums paplašinās. Bērnā veidojas prasme no dažādu lietu kopīgām pazīmēm saskatīt būtisko, kas tās vieno. Tiek sperti pirmie soļi, lai iemācītos vispārināt pēc kopīgām pazīmēm. Ļ. Vigotskis norāda, ka vārdu krājuma palielināšanās notiek, jo bērns meklē iespēju nosaukt priekšmetus, kuru vārdi vēl tam nav zināmi un tādēļ jautā par viņam nezināmo priekšmetu nosaukumiem (Vigotskis, 2002, 82).

Valodas attīstīšana un bagātināšana mērķtiecīgi veicama kopš agras bērnības. N. Žukova, V. Avotiņš un citi autori norāda, bērna valodas attīstība ir būtiskākais bērna vispusīgas attīstības rādītājs, tādēļ ir svarīgi viņam pilnveidot prasmes lietot valodu pēc iespējas plašāk, mācīt izteikt vēlmes un idejas, izmantojot dažādus valodas izteiksmes līdzekļus.

M. Kūle (1997) raksta, ka valodnieks F. de Sosīrs norāda, ka valodai ir divas nozīmes. Valoda (langue) un runa (parole), norādot, ka vienā gadījumā kāds nosaukts vārds būs valoda, bet ja tas konkrētajā gadījumā apzīmēs konkrētu priekšmetu, tad tā jau būs runa. Tādējādi valodnieks norāda, ka valoda ir runas parādību būtība - valodas sistēma, kas tiek lietota, izmantojot gramatiskas kategorijas. Runa ir prasme realizēt valodu, nodot informāciju. Lai arī valodnieks izdala katru jēdzienu atsevišķi, viņš arī norāda, ka valoda un runa savā starpā ir tik cieši saistītas ka viena bez otras nav iedomājamas un izmantojamas.

V. Kalniņa, Dz. Skrube iesaka izmantot J. Tihejevas izstrādātos vingrinājumus, kas ir kā spēles ar vārdiem, lai bagātinātu bērnu vārdu krājumu.

- Pēc dotā apzīmējuma jāatrod lietvārdi.
- Dotajam lietvārdam jāatrod atbilstošs darbības vārds.
- Dotajam vārdam jāatrod apstākļa vārdi.
- Dotajam lietvārdam pateikt deminutīvus – pamazināmos vārdus.
- Mācīt runāt teikumus. Teikumā ievietot izlaistos vārdus.
- Bērniem jāturpina audzinātājas iesāktais teikums.
- Jānosauc priekšmeta sastāvdaļas.
- Jāklasificē nosauktie priekšmeti.
- Jāizdomā teikumi ar doto vārdu.
- Jāizskaidro vārdi (Kalniņa, Skrube, 1983).

Šveiciešu psihologs un filozofs Ž. Piažē (2002) pētījumos secinājis, ka bērns šajā vecumā vēl nespēj būt objektīvs, vērtēt procesus no citu cilvēku redzes viedokļa un ar savas runas palīdzību ar aprēķinu koriģēt saruna biedra uzvedību jeb manipulēt ar otru. Šajā vecumā bērna runai ir raksturīga vienkāršība, tā galvenokārt ir redzētā un izjustā tiešs atspoguļojums.

M. Kūle (1997) raksta, ka saprašana balstās uz valodu. Tas nozīmē, ka valoda ir bagāta un cilvēkam grūti pakļaujama. Valoda mūs māca un ļauj paskatīties uz apkārtējo pasauli caur to prizmu, ko pieļauj mūsu valodas bagātību, mēs varam domāt saskaņā ar valodu.

Valodas galvenā funkcija, kā atzīst valodniece I. Freimane, ir vērtējama filozofiskā aspektā. Tātad valoda tiek lietota galvenokārt divās sociālās sfērās, un līdz ar valodu pilnveidojas visas iepriekš minētās valodas funkcijas.

I. Freimane izdala arī valodas pakārtotas funkcijas:

- emotīvā, t.i. ekspresīvi emocionālā funkcija, kur tiek pausta attieksme pret raksturu;
- apelatīvā funkcija, kas vērsta uz adresātu, lai to ietekmētu un rosinātu darboties;
- estētiskā jeb poētiskā funkcija, kas veltīta adresāta estētisko jūtu ietekmēšanai;
- maģiskā funkcija, ar kuras palīdzību cenšas pakļaut adresātu savai gribai (Freimane, 1993).

Ļ. Vigotska teorija par cilvēka iekšējās runas, domas un valodas attiecību balstās uz pieņēmumu, ka visu šo komponentu vienotība ir tas, ko varam saukt par valodu: "Vārds bez nozīmes ir tukša skaņa, tātad vārdam, lai kļūtu par vārdu, vajag iegūt nozīmi. Taču nozīme nes domu, vispārinājumu, jēdzienu. Tādējādi nozīme atklāj valodisku domu jeb apjēgtu vārdu, tā ir domas un vārda vienotība" (Vigotskis, 1991, 135).

Diplomdarba autore praksē pārliecinājās, ka bieži izteiksmīga skolotāja valoda izraisa bērnos estētisku un emocionālu pārdzīvojumu.

Valodnieks J. Loja pauž pārliecību, ka valoda bez runas nav iedomājama un otrādi. Valoda ir kā katra cilvēka iespējas izmantot dažādas gramatiskās kategorijas, lai pēc iespējas precīzāk paustu savu domu, savukārt runa, tas jau ir process, kurā realizējam savu iekšējo potenci (Loja, 1968).

J. Loja valodai piešķir astoņas nozīmes, kuras diplomdarba autore vizualizēja (skat.1.3.att.).

1.3.att. Valodas nozīmes pēc J. Loja

Gan psihologi, gan pedagogi savos darbos norāda, ka valodu veido saturs un skaniskais materiāls. Saturs ir doma, kas atspoguļo reālo īstenību, bet skaniskais materiāls ir valodas skaņas, kas ļauj domai materializēties. Valodas skanisko materiālu bez satura mēs vēl nevaram saukt par valodu un arī saturu jeb domu bez skaniskā materiāla nevaram dēvēt par valodu. Valoda ir izziņas, domāšanas, sazināšanās, cilvēka apziņas izpausmes un kultūras un pasaules uzskatu veidošanās līdzeklis, kas būtiski iespaido vispārējo cilvēka attīstību.

Kā uzsvēris V. Humbolts, valoda ir cieši saistīta ar runu, tādēļ tās attīstība skatāma kopveselumā. Dabiska sazināšanās, kas ietver sevī indivīda domu, jūtu un vēlmju izteikšanu ir valodas darbības galaprodukts. Galvenais vēsturiskais valodas attīstības virzītājspēks ir nepieciešamība atrast jaunus veidus, kā izteikt savu domu, mainoties apstākļiem. Valoda, domāšana, runa un doma ir tik cieši savā starpā saistītas, ka pamatā valodnieki uzskata, ka par tām var spriest kā kopveselumu. Valoda kā vienots veselums un dinamiska sistēma.

Latviešu valodniecībā termini valoda un runa praksē netiek šķirti. Ar terminu valoda un valodas traucējumi, tiek uzskatīti arī runas traucējumi.

Pedagoģiskajā un psiholoģiskajā literatūrā dominē uzskats, ka valoda ir cieši saistīta ar runu, tādēļ tās attīstība vienmēr skatāma kopveselumā. Valoda kā darbība, kuras produkts ir sazināšanās, kas sevī ietver domu, jūtu un gribas izteikšanu (Žukova, 2011, Iljina, 2006).

N. Žukova norāda, ka valodas traucējumi ietekmē vispārēju bērna psiholoģisko attīstību, tādēļ svarīgi ir agrīnā vecumā atklāt valodas traucējumus, kuru cēloņi var būt organiski, funkcionāli un psiholoģiski. N. Žukova norāda, ka bērna valodas attīstībā ir trīs kritiski periodi:

- 1 – 2 dzīves gads, kad veidojas valoda;
- 3 gadu vecums, kad intensīvi attīstās saistītā runa, runa no situāciju apraksta pāriet uz kontekstu runu un tas atsevišķos gadījumos var radīt emocionālu diskomfortu;
- 6 – 7 dzīves gads, kad paralēli runai jāapgūst arī rakstība (Žukova, 2011).

Šajos periodos ir būtiski atšķirt, vai valodas traucējumi radušies diskomforta izjūtas dēļ vai tiem ir citi cēloņi. Diskomforta izjūta ir psiholoģiskas dabas cēlonis, ko mazina drošības izjūta, kad bērns jūt, ka drīkst kļūdīties, mēģināt no jauna un tādēļ nejuties slikti. Ja ir organiski vai funkcionāli cēloņi, tad, kā norāda autore, nepieciešama agrīna speciālistu līdzdalība bērna valodas attīstības veicināšanā.

Latvijā Valsts izglītības satura centra (VISC) izstrādātajos metodiskajos ieteikumos „Par bērna sasniegumu vērtēšanu pirmsskolā” norādīts, ka 3 – 4 gadu vecumā bērna valodas attīstības līmenis izvērtējams pēc kritērijiem (skat. 1.3. tabulu).

Par bērna sasniegumu vērtēšanu pirmsskolā: valodas attīstība

Valodas attīstība 3 – 4 gadu veciem bērniem	<ul style="list-style-type: none"> • Saprot lielāko daļu no sacītā. • Atpazīst un var nosaukt lielāko daļu no priekšmetiem savā tuvākajā apkārtnē. • Var pateikt kā viņu sauc un cik viņam gadu. • Runā 4 vai 5 vārdu teikumus. • Lieto vārdus: es, tu, mēs.
---	---

Par valodas attīstību 3 – 4 gadu vecumā no valodnieku, psihologu, ārstu un pedagogu pētījumiem autore secina, ka tā ir viens no spilgtākajiem bērna attīstības iekšējo procesu ārējiem rādītājiem. Gan psihologi, gan pedagogi savos darbos norāda, ka valodu veido divi tās pamatkomponenti: saturs un skaniskais materiāls. Saturu veido doma, bet skanisko materiālu veido visas valodas skaņas. Valoda kā izziņas, domāšanas, cilvēka apziņas izpausmes, sazināšanās, kultūras un pasaules uzskatu veidošanās līdzeklis būtiski iespaido vispārējo cilvēka attīstību.

1.5. Emocionālā un gribas attīstība

Psihologijā tiek minēts, ka par emocionālo attīstību liecina cilvēka spēja būt psihiski līdzsvarotai personībai. Savukārt griba ir īpašība, kas katram cilvēkam piemīt mazākā vai lielākā mērā un ļauj pārvaldīt un virzīt savu rīcību. Griba nodrošina šķēršļu pārvarēšanu, kas rodas paša indivīda vai arī citu cilvēku izvirzīta mērķa sasniegšanas ceļā.

Psihologi pauž viedokli, ka 3 – 4 gadu vecumā bērna emocionālās attīstība raksturojama kā svārstīga. To var secināt pēc emocijām, kas rodas iekšējos psihes procesos un tiek nemitīgi paustas uz āru. Ja kaut kas nepatīk, bērns raud, niņojas, krīt gar zemi. Un jau pēc mirkļa var smieties, paust līdzjūtību, tad atkal dusmoties. Intervāls starp dažādu jūtu paušanu var būt ļoti mazs. Tāpēc psihologijā runā arī par problemātisku uzvedību šajā vecumposmā.

3 – 4 gadu vecumā bērnam veidojas attieksme gan pret sevi, gan pret pieaugušajiem un vienaudžiem. Pēc A. Adlera (2001), šajā periodā izveidojas fundamentāls pamats un noturīga attieksmes kopējā dzīves stila un attieksmes pret sevi un citiem raksturīgās pazīmes, kas vēlāk dominē visas dzīves laikā.

Emocionālās un gribas attīstības īpašības veido iedzimtība, audzināšana, lietu un psiholoģiskā vide kopumā, kurā bērns uzturas, tādēļ būtiska loma šajā periodā literatūrā tiek norādīta bērna gūtajai pieredzei saskarsmē ar pieaugušajiem. Ja bērns protestē un aktīvi pauž negatīvas emocijas, tad būtiski ir apzināties, ka tādējādi tiek signalizēts par disharmoniju viņa iekšējos psihiskajos procesos.

Šajā vecumā bērns pieaugušos uztver kā autoritāti, tādēļ raksturīga ir atdarināšana. No pieaugušo piemēra bērns gūst izpratni par visa notiekošā kārtību apkārtņē un arī procesiem, kas risinās pašā. Galvenokārt šajā vecumposmā bērns sevi raksturo pēc savām ārējām pazīmēm un citu izteikumiem par sevi. Ja bērnam saka, ka viņš ir labs, tad bērns to pieņem kā pašu par sevi saprotamu. Viņā rodas pārliecība, ka viņš ir labs. 3 – 4 gadu vecums ir periods, kad pamazām sāk veidoties pašvērtējums, bērns sevi sāk salīdzināt ar citiem. .

Emocionālā attīstība ir būtisks faktors sadarbības un komunikācijas veidošanās procesos. Sadarbībā tiek paustas emocijas, kas sadarbības partneriem atklāj personības attieksmi, tādēļ tās ir nozīmīgas (Edeirs, 1999). Cilvēka attieksmes veidošanās pamatā ir viņa vērtīborientācija, un tā izpaužas saskarsmes situācijās, cilvēka rīcībā, uzvedībā un izturēšanās veidā.

Pēc A. Šponas (2006) attieksmju veidošanās pamatā ir paradumi, kas ir cilvēka automatizētas darbības. Uzkrājoties bērna pieredzei, paplašinoties zināšanām un sistemātiski praktizējot saskarsmi, bērnam noteiktas attieksmes formas nostiprinās kā ieradums. Šajā procesā bērns atdarina pieaugušo, pārņemot līdzīgas attieksmes iezīmes pret apkārtējo vidi.

Visintensīvāk audzināšanas procesā bērns socializējas, esot kopā ar vecākiem, kurus bērns uztver kā paraugu (Bandura, 1977). Bērni izvērtē paša gūto pieredzi ar tām darbībām un attieksmes formām, ko pauž viņa vecāki un citi pieaugušie. Pirmsskolas vecuma bērna attīstība un izglītošanās pamatā noris ģimenē, pirmsskolas izglītības iestādē vai paralēli abās. Mijiedarbojoties abās vidēs gūtajai pieredzei, notiek bērna socializācija. Viņš mācās izturēšanās veidus, emociju un jūtu izrādīšanas taktikas dažādās situācijās.

Diplomdarba autore pedagoģiskajā darbā pārliecinājusies par šo atziņu atbilstību, jo bērnu emocijas spilgti izpaužas saskarsmē ar vienaudžiem un pieaugušajiem.

Latvijā Valsts izglītības satura centra (VISC) izstrādātajos metodiskajos ieteikumos „Par bērna sasniegumu vērtēšanu pirmsskolā” norādīts, ka 3 – 4 gadu vecumā bērna emocionālās un sociālās attīstības līmenis izvērtējams pēc noteiktiem kritērijiem (skat. 1.4. tabulu).

Par bērna sasniegumu vērtēšanu pirmsskolā: emocionālā un sociālā attīstība

Emocionālā un sociālā attīstība 3 – 4 gadu veciem bērniem	<ul style="list-style-type: none"> • Brīvi pauž pieķeršanos spēj paust dažādas emocijas. • No 3 gadu vecuma spēj uz īsu laiku būt šķirts no vecākiem. • Atdarina pieaugušos un rotaļu biedrus. • Izrāda patiku pret pazīstamiem rotaļu biedriem. • Spēlē spēj sagaidīt savu kārtu.
--	---

Autore secina, ka 3 – 4 gadu veciem bērniem emocionālā attīstība ir viens no spēcīgākajiem gribas attīstība veicinātājiem. Un arī emocionālā un gribas attīstība šajā vecumā bērniem ir ļoti individuāla.

1.6. Holistiskā pieeja bērnu attīstībā

Ne tikai pedagogijā, psiholoģijā un medicīnā, kas pēta bērna attīstību, bet arī citās nozarēs tiek uzsvērta nepieciešamība uz jebkuru procesu skatīties un to analizēt tā kopveselumā. Holistisks skatījums uz bērna attīstību pedagogijā īpaši izteikts ir Montessori pedagogijā, Valdorfpedagoģijā. Uz līdzīga filozofiska pamatojuma tiek balstīta arī ģeštaltpedagoģija, kas skata cilvēku kā vienotu personību. Ģeštaltpedagoģijas pamatā ir uzskats, ka pievēršot cilvēka uzmanību konkrētajam brīdim, esot šeit un tagad, vienlaicīgi attīstās cilvēka emocionālā, intelektuālā, fiziskā, garīgā un sociālā joma (Gingers, 2000). R. Šteinera termins „Vispārējā cilvēkmācība” akcentē nepieciešamību bērna attīstībā izmantot holistisku pieeju. Tajā cilvēka garīgā, dvēseliskā un jūtu pasaule tiek skatīta kā vienots fizisks, garīgs un dvēselisks veselums (Šteiners, 2000).

K. Rodžers norāda, ka personības saturā galvenais ir apzināta pieredze: “Personība ir pieredzes attīstība”. Cilvēka fiziskais ķermenis ir kā veselums – kognitīvais, emocionālais vai intuitīvais. Personību veido gan organisms, gan fenomenālais lauks, kas ir cilvēka dzīves pieredze un arī patība jeb apzināto sajūtu un pašvērtējuma modelis – priekšstats par „Es” un ideālo „Es” (Roger, 1967).

Iepriekšminēto pedagogiju nostādnes pamatā veidotas vecumposmam, kad bērna fiziskā un garīgā attīstība norit paralēli, viena ar otru mijiedarbojoties, tas ir pirmsskolā un sākumskolā. M. Montessori, R. Šteiners (2000) norāda, ka bērna attīstību ietekmējoši būtiski

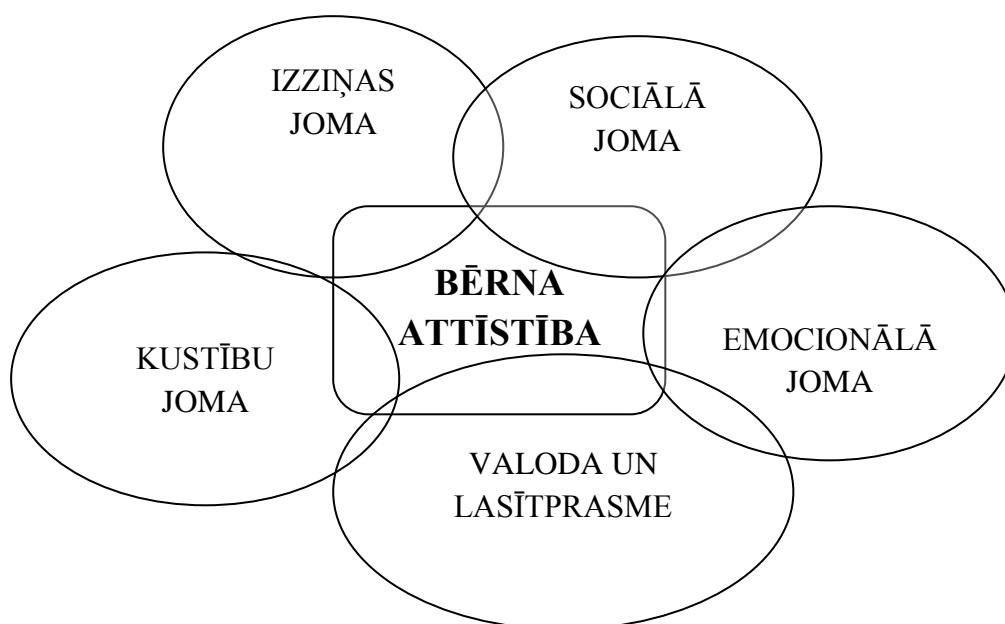
faktori ir fiziskā un sociālā vide. Arī vide tiek skatīta holistiskās kategorijās. To veido fiziskā (materiālā un taustāmā), garīgā (nemateriālā un netaustāmā) un sociālā apkārtnē.

Pedagoģijā jaunu skatījumu izglītības procesā 20.g. astoņdesmitajos gados ieviesa R. Millers (Miller, 1997), nosaucot mācīšanās un audzināšanas vienotību par holistisko izglītību, kas sekmē bērna attīstību kopveselumā.

Holistiskā pieeja balstās uz ideoloģiju, ka savu sasniedzamo mērķi, ko personība pati sev izvirzījusi, tā sasniedz, esot saskaņā ar dabu un garīgajām vērtībām. Tādā veidā personība iekļaujas sabiedrībā un realizē savas visaugstākās potences un atklāj tās dažādos aspektos.

Pedagoģiskajā literatūrā norādīts, ka holistiskās izglītības būtiskākais mērķis ir radīt mīlestību pret mācīšanās procesu, mācīšanos un sekmēt mūžizglītību visas cilvēka dzīves garumā. Tas tiek īstenots ar aktīvu, sabiedrisku, un bērncentrētu pieeju. Svarīgi mācību procesā ieviest jaunākās tehnoloģijas un arī informācijas ziņā iet laikam līdzi (Lukk, 2008). Kā viens no svarīgākajiem šādas pieejas pozitīvajiem aspektiem tiek minēts procesa dabiskums, jo bērnam jau ir iedzimta vēlme izzināt, viņš jautā, pēta un dabiski mācās, bet pieaugušā uzdevums ir izmantot šo bērna izzināšanas kāri, veidot uzdevumus tā, lai tādā ceļā, kas bērnam ir dabisks, tiktu sniegtas zināšanas. Bērna holistiskā attīstībā pirmsskolas vecumā būtiskais elements tiek minēta spēja sadarboties pedagogiem un bērna vecākiem.

Psihologs R. Ņemovs norāda, ka bērna attīstība noris šādās jomās, kuras diplomdarba autore vizualizēja (skat. 1.4. att.).

1.4. att. Bērna attīstības jomas

Kognitīvā jeb izziņas, kad bērns izzina un izprot pasauli, spēj attīstīt elastīgu un daudzveidīgu domāšanu. Sociālā, kurā attīstās prasme sadarboties ar vienaudžiem un pieaugušajiem un sāk rasties izpratne par kultūru. Emocionālā, kurā veidojas prasme saprast citu domas un paust situācijai atbilstošas savas jūtas. Motorā jeb kustību, kurā pilnveidojas lielo muskuļu precīzas kustību prasmes un attīstās sīko muskuļu precīzas kustību prasmes. Valoda un lasītprasme, kurā attīstās prasme izmantot verbālos un neverbālos līdzekļus, lai sazinātos ar citiem (Hеmоv, 2003).

Nākamajā nodaļā raksturojot agrīno diagnostiku, tiks arī atspoguļots, ka bērna attīstībā atsevišķi izdalītās jomas darbojas sistēmiski, viena otru papildinot, arī kompensējot un nepieciešamības gadījumā pat aizstājot. Tādēļ svarīgi personības attīstību uzlūkot kopveselumā – holistiski. Lai to veiktu, nepieciešama agrīna diagnosticēšana.

2. AGRĪNA DIAGNOSTIKA, TĀS BŪTĪBA

Bērnu attīstības diagnostika pedagoģiskajā un psiholoģiskajā literatūrā tiek skaidrota kā dažādu metožu izmantošana, lai identificētu traucējumus, kas kavē kādu konkrētu fizisku orgānu vai psihisku procesu attīstību un tādējādi iedarbojas uz cilvēka vispārējo attīstību. Psihologu (Ļ. Vigotskis, G. Svence), pedagogu (N. Žukova, V. Avotiņš, M. Montessori) un citu profesionāļu pētījumu rezultātos un secinājumos par bērna attīstību kopveselumā, pārliecinoši dominē viedoklis, ka agrīnākā vecumā identificēti attīstības traucējumi ir novēršami vieglāk un ātrāk.

Longitudināli zinātniski pētījumi, kas ir paplašināta konkrēta cilvēka vai grupas izpēte, apliecina sakarības starp valodas traucējumiem pirmsskolas vecumā un rakstu valodas traucējumiem skolas vecumā. Šie pētījumi apliecina agrīnas diagnostikas efektivitāti, kā arī korekcijas un preventīvo pasākumu nozīmi pirmsskolas vecumā (Šteiners, 2005).

Viens no būtiskākajiem attīstības rādītājiem 3 - 4 gadu veciem bērniem ir valoda, jo cilvēka runa atspoguļo uztveres, atmiņas, emocionālo un citus cilvēka attīstības kritērijus. Psihologs V. Avotiņš ir norādījis, ka cieši ar valodu ir saistīta cilvēka loģiski abstraktā domāšana, kas attīstās, ja tiek attīstīta bērna valoda un pilnveidota runa. Valoda ir ne tikai saziņas, bet arī apkārtējās pasaules izziņas līdzeklis, ar vārdu un to apzīmētajiem jēdzieniem veidojas sistēma, kas pieļauj izziņāšanu un veido asociatīvu domāšanu. Tas izpaužas tādējādi, ka kāds sadzirdēts vārds cilvēka prātā iedzīvina tādu kā mehānismu, kas uz asociāciju pamata veido jaunus tēlus, atsauc atmiņā agrāk iegūtu pieredzi. Tādu domāšanu, kad bērna uztverē rodas lietām realitātē atbilstošas verbālas asociācijas, V. Avotiņš sauc par produktīvu. Lai arī šo procesu bērns var pats neapzināties, pēc viņa spējas veidot verbālas asociācijas var spriest par bērna domāšanas attīstības pakāpi (Avotiņš, 1981).

Uz to, ka valodas traucējumi ietekmē nelabvēlīgi bērna attīstību, norāda A. Lurija, O. Pravdina, N. Vlasova, L. Volkova un citi autori. Meklējot optimālākos darba paņēmienus, kā koriģēt attīstības traucējumus, autori norāda uz sarunas procesiem - ekspresiju un inpresiju. Ekspresija ir vārdiska domas raidīšana, bet inpreija ir informācijas saņemšana un analizēšana. Kā divkārtšs abstrakcijas rezultāts tiek norādīta cilvēka iekšējā runa. Tajā tiek fiksētas saziņā lietoto vārdu zīmes, kas tiek sasaistītas ar vārdu objektīvajām, simboliskajām vai pēc konteksta noprotamajām nozīmēm. Un otra abstrakcija notiek tādējādi, ka katra vārda uztveri nosaka arī indivīda priekšstati, asociācijas par to, balstoties uz personīgo pieredzi.

Pastāv dažādas diagnosticēšanas metodes, testi. Piemēram, minhenes funkcionālā attīstības diagnostika (MFAD), ko izveidojis vācu pediatrs T. Helbrige un Latvijā adaptējušas psiholoģe G. Demidova un bērnu ārste I. Grundmane, tiek veikta 1 - 3 gadus veciem bērniem,

pēc kuras tiek noteikts, kādam vecumam atbilst bērna prasmes un spējas pēc septiņiem kritērijiem:

- staigāšanas prasmes;
- roku veiclība;
- uztveres attīstība;
- runas attīstība;
- valodas sapratne;
- sociālās prasmes;
- patstāvības attīstība (Helbrige, 2000).

Balstoties uz diagnostikā iegūtajiem rezultātiem, tiek sniegts bērna attīstības raksturojums un, nepieciešamības gadījumā, arī ieteikumi, kā veicināt noteiktu bērna prasmju attīstību.

Viena no Garīgās attīstības traucējumu (GAT) diagnostikas metodēm GAT līmeņa noteikšana pēc IQ testiem. Pēc to rezultātiem tiek konstatēta garīgās attīstības traucējumu neesamība vai arī viegli, vidēji vai smagi garīgās attīstības traucējumi. Norādīts, ka izmantojot šo diagnostikas metodi pastāv drauds konstatēt traucējumus, kas patiesībā ir nevis garīgās attīstības, bet dzirdes, redzes, psihoneiroloģiskās vai valodas, kas jau ir logopēda kompetencē, attīstības traucējumi.

Logopēdija iekļaujas speciālajā pedagogijā un ir cieši saistīta ar psiholoģiju, medicīnu un valodniecību. Logopēdija pēta runas darbības traucējumu rašanās iemeslus, simptomus, kas norāda uz traucējumiem un likumsakarības, kā noris runas traucējumu procesi.

Termins logopēdija cēlies no grieķu valodas vārdiem: „logos” jeb vārds un „paideia” jeb audzināšana. Logopēdija ir zinātne, kas pēta valodas traucējumus, to rašanās cēloņus un traucējumu novēršanas iespējas, izmantojot speciālas apmācības metodes un paņēmienus. Logopēdijas uzdevums ir arī veikt profilaksi, kas mazina valodas traucējumu rašanos bērniem. Daudzi autori norāda, ka par psihiskās attīstības aizturi var liecināt bērna pastiprināta nervozitāte, uzmanības deficīts, nepamatotas bailes, agresija un zemi valodas attīstības rādītāji.

Logopēdijas terminu skaidrojošā vārdnīcā norādīts, ka runas attīstības aiztures gadījumā runas attīstības līmenis atbilst jaunāka vecuma bērna runai; runas attīstība kavējas tādēļ, ka nav atbilstīgas sociālās, pedagogiskās, psiholoģiskās vides, bērnam ir fizioloģiskie traucējumi, vāja fiziskā attīstība, dzirdes traucējumi, psihiskās attīstības traucējumi u.c. (Miltiņa, Lūse, Tūbele, 2012, 283).

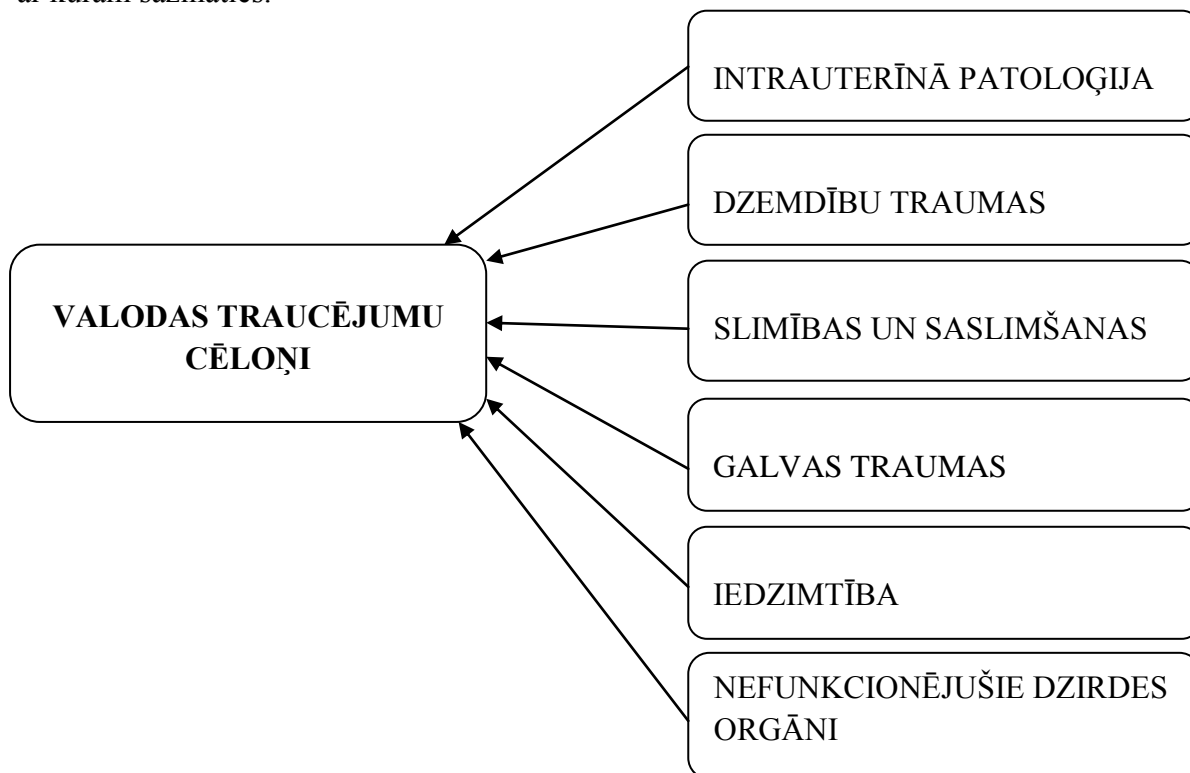
Valodas traucējumus un to cēloņus pētījuši daudzi autori. N. Žukova, R. Vīgante, S. Tūbele norāda, ka valodas attīstība bērnam noris saziņas procesā mijiedarbībā ar pieaugušo.

Efektīva ir kopīga darbošanās, kad valoda tiek apgūta pastarpināti. Bērna smadzenēs noris sarežģīti procesi, pa nervu šūnu struktūrām informācija tiek nodota tālāk. Traucējumi jebkurā šī procesa posmā var atspoguļoties kā valodas attīstības traucējumi.

Meklējot valodas traucējumu cēloņus visbiežāk tiek minētie iemesli: intrauterīnā patoloģija; dzemdību traumas, slimības un saslimšanas; galvas traumas; iedzimtība, pārmantotība; nefunkcionējoši dzirdes orgāni (Vīgante, 1999).

Minētos valodas traucējumu cēloņus diplomdarba autore shematizēja (skat. 2.1. att).

Valodas attīstībā nozīmīga loma ir dzirdes analizatoram, jo bez tā līdzdarbošanās nevar veidoties arī bērna valoda. Lai arī bērnam ir fiziski labi veidots runas aparāts, viņš nerunā, ja ir nedzirdīgs. Gadījumos, ja dzirdes aparāts funkcionē, bet vāji, tad arī valodas skaņu veidošanās attīstās vāji un vājdzirdīga bērna valoda arī veidojas kā individuālas skaņas, ar kurām sazināties.

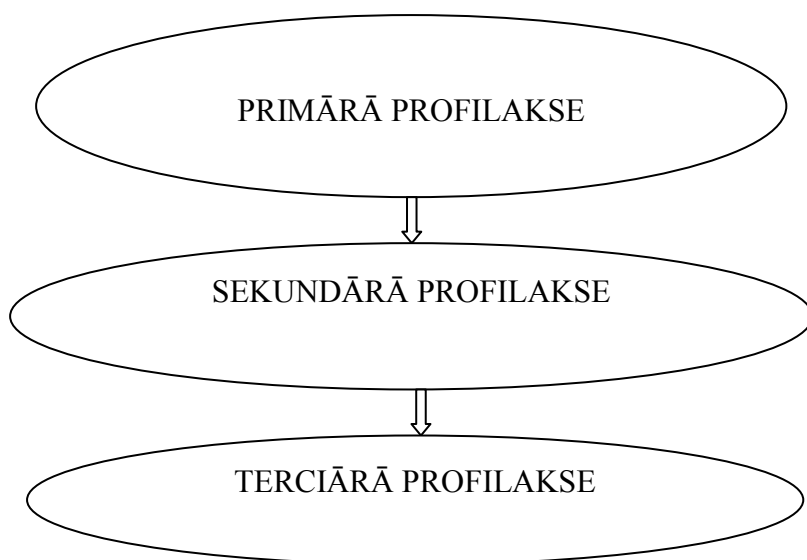
2.1. att. Visbiežāk konstatēti cēloņi valodas traucējumiem

Pedagoģijā valodas traucējumi tiek klasificēti arī klīniski, kad tiek meklēti traucējumu slimības cēloņi. Klīniski pedagoģiskā valodas traucējumu diagnosticēšanā kā svarīgākais ir saskatīt ne tikai, ko tieši bērns nevar izdarīt atbilstoši normai, bet konstatēt, kādēļ viņš to nevar un tad meklēt risinājumus, kā novērst attīstības traucējumu cēloņus. Novēršot cēloņus, attīstības traucējumi pakļaujas korekcijai. Termins *klīniski pedagoģiska* norāda uz to, ka valodas traucējumu viens no cēloņiem var būt runas, dzirdes vai kādas citas valodas sistēmas nepietiekama attīstība, kam nepieciešama medicīniska ārstēšana.

2013. gadā Latvijas Logopēdu asociācijas 1. starptautiskajā zinātniskajā konferencē Dr. paed. S. Tūbele uzsver, ka viens no priekšnoteikumiem, lai novērstu vai vismaz mazinātu bērna attīstības traucējumus, ir savlaicīga to diagnosticēšana. Izvērtējot bērna attīstību ontogēnēzē un runas attīstību var izvērtēt profilaktisko pasākumu iespējas un izmantot bērna organisma aizsargmehānismus, kas ja ne pilnībā novērstu runas traucējumus, tad iedarbinātu organismā kompensējošu mehānismu (Tūbele, 2013).

Latvijas Logopēdu asociācija 1. starptautiskā zinātniskā konference 2013. gadā tika norādīts uz trim agrīniem valodas traucējumu profilakses veidiem, ko autore vizualizējusi (skat. 2.2. att.).

1. Primārā profilakse. Tā paredz runas traucējumu rašanās aizkavēšanu, lai tie vispār neizveidotos.
2. Sekundārā profilakse. Tās darbības rezultātā runas un valodas traucējumi neiegūst hronisku raksturu vai nepāriet sekundāros traucējumos.
3. Terciārā profilakse. Tā izpaužas cilvēku, kuriem ir runas un valodas traucējumi, sociālajā un darba adaptācijā, rehabilitācijā (Tūbele, 2013).

2.2. att. Valodas traucējumu profilakses veidi

Arī citi pedagogi un psihologi bērnu runas un valodas traucējumu ģenēzē runā par šo trīs valodas traucējumu profilakses veidiem. Agrīna traucējumu diagnosticēšana rada iespēju strādāt pie traucējumu rašanās aizkavēšanas, kas ātrākā periodā dod labus rezultātus un bērna valodai turpmākajā periodā vairs logopēda palīdzība nav nepieciešama. Tā ir logopēda amata aprakstā norādītā valodas traucējumu koriģējoši attīstošā darbība un profilakse, kas ātrākā periodā nodrošina valodas traucējumu novēršanu nekā jau vēlākā posmā, kad traucējumi nostiprinājušies, tos novērst vai vismaz mazināt to izpausmes.

Teorētiskajās atziņas logopēdijā norāda, ka valodas attīstības korekcijā un veicināšanā ir svarīgi ievērot sistemātiskas darbības, ievērojot bērna attīstības kopveseluma principus. Montessori pedagoģija ir viena no metodēm, kas piedāvā šādu pieeju, un tajā izmantotās metodes, izstrādātos didaktiskos materiālus var absorbēt arī logopēdijā bērna valodas funkciju pilnveidošanā.

E. Eriksons apgalvo, ka cilvēka personība attīstās pakāpeniski, bet dinamika un saturs šim procesam atkarīgs no viņa mijiedarbības kvalitātes ar dzīves vidi un daudzus apstākļus nosaka sabiedrība, kura dod virzības iespējas šai personībai (Erikson, 1998).

V. Ļebedinskis attīstības traucējumus klasificē šādi:

- nepietiekama attīstība (oligofrēnija) un attīstības aizture (psihiskās attīstības aizture);
- bojāta attīstība (demence), kas izpaužas jau kā kādu atsevišķu funkciju trūkums;
- attīstības deficīts (redzes, dzirdes, kustību traucējumi; somatiskās saslimšanas);
- deformēta attīstība (autisms);
- disharmoniska attīstība (Ļebedinskis, 2003, 16 - 21).

R. Šteiners uzskata, ka novērot bērnus ar kādu novirzi, ir labākā palīdzība normālu bērnu audzināšanā. (Šteiners, 2000).

A. Adlers pauž: "Ārsta prakse izveidoja to teoloģisko viedokli, kas nepieciešams, lai izprastu psiholoģiskus faktus. Medicīnā redzams, ka visi orgāni noteikti tiecas attīstīties zināmam mērķim. Ja kāds orgāns ir defektīvs, daba noteikti pūlas šo defektu labot vai arī izlīdzināt, attīstot kādu citu, aizvietojošu orgānu, kam jāuzņemas defektīvā orgāna funkcijas" (Adlers, 2001). Diplomdarba autore precizē, ka 21. gadsimtā terminu „defekts” nelieto, to aizstāj termins „traucējums”.

Minēto principu A. Adlers attiecina arī uz pedagoģiju, kurā novērojams, ka neredzīgiem bērniem ir apbrīnojama spēja orientēties, uztverot un izmantojot pēc dzirdes saņemto informāciju, viņiem ir pastiprināta taustes jūtība. Praksē arī novērots, ka bērniem ar nopietniem valodas traucējumiem mēdz būt talanti zīmēšanā. Tas tiek skaidrots ar to, ka dažādas organisma iekšējās analizatoru sistēmas spēj pielāgoties situācijai un kompensēt iztrūkstošās funkcijas. Lai arī praksē sastopamies ar šādiem gadījumiem, A. Adlers uzsver, ka ne visos gadījumos daba pati spēj visu kompensēt un līdzsvarot. Bieži ir gadījumi, ka viens no traucējumiem izraisa kādu citu. Tādēļ jāveic agrīna diagnostika, kurā tiek atklāts traucējums, un izveidota darbību sistēma, kas novērš traucējuma blakus ietekmi.

Apkopojot teorētiskās un praktiskās atziņas par cēloņiem, kas valodā izraisa traucējumus, par traucējumu diagnosticēšanu un klasificēšanu, var secināt, ka tiem var būt ļoti plašs iemeslu spektrs, ka viena traucējuma iemesls var būt cits traucējums, tādēļ katrs gadījums jāizskata individuālu un katrā gadījumā traucējumu kombinācijai var būt

nepieciešama atšķirīga pieeja, lai tos novērstu. Ž. Piažē, R. Šteiners, V. Avotiņš, A. Špona, R. Vīgante, S. Tūbele, I. Miltiņa u.c. teorijās tiek norādīts, ka katrs bērns ir unikāls, ar savu iedzimtību un nervu tipu, tādēļ atšķiras viņa personības veidošanās, individualitāte un iedzimtajās psihofizioloģiskajās īpatnības.

R. Vīgante norāda uz plašāk izplatītajiem valodas traucējumu cēloņiem vairākos pirmsskolas vecumposmos (skat. 2.1. tabulu).

2.1. tabula

Valodas traucējumu cēloņi agrīnos vecumposmos pēc R. Vīgantes (1999)

Cēlonis	Rašanās laiks	Veicinātājfaktori
1. Intrauterīnā pataloģija	Grūtniecības 4.nedēļa līdz 4. mēnesim	Grūtniecības toksikozes, vīrusa infekcijas, traumas, rēzus faktora nesaderība, medikamentu iedarbība (pārlieku lietotas antibiotikas var izsaukt bērniņa vājdzirdību vai kurlumu), nelabvēlīgas vides iedarbība uz grūtnieci, psihiski pārdzīvojumi.
2. Dzemdību traumas, jaundzimušo asfiksija	Dzemdību laikā	Dažādas intoksikācijas, stimulācija, bērna iznēsātības pakāpe, dzemdību traumas, nabas saites apžņaugšanās ap kaklu, skābekļa trūkums vai asinsizplūdums smadzenēs, bērnu cerebrālā paralīze.
3. Slimības un saslimšanas	0 – 3 gadiem	Komplikācijas pēc infekcijas slimībām, deguna, deguna dobuma, vidusauss slimības, veidojumi aizdegunē - polipi, aizdegunes mandeļu iekaisumi, rīkles mandeļu iekaisumi, balsenes slimības; ausu slimības, vidusauss iekaisumi. Infekcijas slimību sekas, dažādas saindēšanās.
4. Galvas traumas	0 - 6 gadiem un vēlāk	Galvas traumas (krišanas, sišanas u.c. traumu rezultātā) pirmsskolas vecumā, traucējumi centrālajā nervu sistēmā vai perifērajā nervu sistēmā izraisa dažādu pakāpju valodas traucējumus, bieži zemmēles saitīte var būt pieaugusi līdz pat zobiem. Ja šis traucējums netiek laikus atklāts, bērns var nerunāt līdz pat 4

		gadu vecumam.
5.iedzimtība, pārmantotība	0 - 6 gadiem	Atkarībā no organiskā bojājuma pakāpes un lokalizācijas centrālajā vai perifērajā runas aparāta daļā. Funkcionālie traucējumi - arī uz atdarināšanas pamata, ja traucējums ir kādam no vecākiem.

R. Vīgante arī atzīmē, ka bērna valodas attīstībā nozīmīga loma ir dzirdes analizatora attīstībai, un dzirdes traucējumi ir bieži sastopams valodas traucējumu cēlonis. Autore kā fonētiski fonemātiskos traucējumus min nepareizu skaņu izrunu, skaņu aizstāšanu ar citu, skaņu jaukšanu, gramatiski leksisko struktūru jaukšanu un traucējumus fonētiskajās struktūrās (Vīgante, 1999).

S. Tūbele norāda, ka pēc pirmreizējas bērna valodas diagnostikas jāveic padziļinātas sistēmas izpēte, kuras pētāmie komponenti ir:

- skaņu izrunas traucējumu noteikšana;
- fonemātiskās uztveres traucējumu noteikšana;
- vārdu krājuma apjoma noteikšana;
- valodas gramatiskās uzbūves noteikšana;
- artikulācijas aparāta uzbūves un kustīguma izpēte;
- intelekta attīstības noteikšana;
- lasīšanas un rakstīšanas iemaņu noteikšana skolas vecumā (Tūbele, 2006).

S. Tūbele pētījusi bērnu runas un valodas traucējumus un secinājusi, ka traucējumu izpēte nepieciešama, lai diagnosticētu, vai un kāda valodas attīstības veicināšanā un runas korekcijā nepieciešama speciālista palīdzība.

Nākamajā nodaļā raksturota un analizēta bērnu agrīnas diagnosticēšanas iespējas vispārējās pirmsskolas izglītības iestādēs.

3. 3 - 4 GADĪGU BĒRNU PIRMREIZĒJĀ AGRĪNA DIAGNOSTICĒŠANA

3.1. Pētījuma metožu izvēles pamatojums

Diagnostikas procesu diplomdarba autore izprot, kā lēmuma pieņemšanu par veidu un metodēm, kā koriģēt konkrēto bērna valodas traucējumu, kas tiek diagnosticēšanas procesā noteikts, lai pilnveidotu vispārējo bērna valodas attīstības līmeni konkrētajā situācijā. Šis lēmums tiek pieņemts, pamatojoties uz atsevišķiem, noteiktiem kritērijiem. Šī diplomdarba ietvaros, pamatojoties uz teorētiskām zināšanām un esošo diagnosticēšanas dokumentu, valodas karti, tiks izstrādāti kritēriji 3 - 4 gadīgu bērnu pirmreizējai agrīnai diagnosticēšanai vispārējā pirmsskolas izglītības iestādē. Kritēriji tiks apvienoti vienā dokumentā - darba lapā. Šajā diplomdarbā nodaļā tiks atspoguļots, vai izvēlētie kritēriji ir atbilstoši 3 – 4 gadīgu bērnu diagnostikai. Pēc iegūtajiem kritērijiem būs iespējams noteikt valodas traucējumu sakarības starp cēloņiem un sekām, valodas traucējuma veidu un prognozēt attīstības virzību. Pamatojoties uz iegūto informāciju, būs iespējams izvēlēties optimālākos korekcijas darba paņēmienus un variēt valodas traucējumu korekciju.

Lai sasniegtu diplomdarba mērķi, izpildīt uzdevumus un atbildēt uz pētījuma jautājumu, darba autore izvēlējās sekojošus pētījuma metodes: teorētiskās literatūras analīze, kvalitatīva kontentanalīze, intervija - saruna, ekspertu atzinums, pedagoģiskais novērojums.

Lai izprastu 3 – 4 gadīgu bērnu attīstības procesu autore iepazinās ar zinātniski pētnieciskā darba temata pamatjēdzienu definīcijām, to skaidrojumu dažādu autoru darbos, un izvērtēja uzkrāto informāciju, lai izmantotu nepieciešamo informāciju sava pētījuma aspektā, proti darba lapas izstādei.

Viena no darbā izmantotajām metodēm ir kvalitatīvā kontentanalīze. Denzins un Linkolns ļoti skaidri izvirzīja vienu galveno problēmu kvalitatīvās pieejas apspriešanai – precīzi raksturot, ko nozīmē “kvalitatīvs”. Pēc šo autoru atzinuma kvalitatīvs pētījums ir “...daudzas lietas daudziem cilvēkiem”, kuras starp citu ir atkarīgas no pētnieku viedokļa par zināšanu dabu (Kropļijs, Raščevska, 2010).

Pastāv arī starppieejas: daži kvantitatīvie pētnieki lieto datu vākšanas procedūras, kas ir vairāk raksturīgas kvalitatīvajām metodēm (piemēram, intervijas, dalībnieku novērošana), bet daži kvalitatīvie pētnieki izmanto tipiskas kvantitatīvās procedūras – tādas kā aprakstošā statistika, ko arī izmantoja diplomdarba autore.

Kvalitatīvās pieejas pētījums sastāv no vairākiem posmiem, bet diplomdarba autore lieto dažus no tiem.

1. Bērna novērošana pirmsskola izglītības iestādes vidē.
2. Bērna uzvedības, sacītā protokolēšana
3. Bērna un skolotāja sacītā (novērotā) interpretēšana.

No kvalitatīvās kontentanalīzes procesiem autore savam pētījumam izvēlējās sekojošo paņēmienu - datu organizēšana kvalitatīvai kontentanalīzei. Šo metodi var pielietot dažāda teksta analīzei, ar noteikumu - ka materiāls ir teksta formā (Kroplijs, Raščevska, 2010). Ar kvalitatīvās kontentanalīzes palīdzību tiks izanalizēts vispārējās pirmsskolas izglītības iestādes oficiālais diagnosticēšanas dokuments - Valodas karte. Kā arī tiks parādīta reāla Valodas kartes lietderība 3 – 4 gadīgu bērnu pirmreizējā agrīnā diagnosticēšanā.

Diplomdarba pētījumā ir izmantota intervija. Tā ir aptauja, kurā pētnieka mērķis ir iegūt informāciju, ar respondentu atrodoties psiholoģiskā mijiedarbībā, tādējādi tiek saglabāta iespēja novērtēt iegūtās informācijas patiesīgumu, pārjautāt gadījumos, ja iegūtā informācija nav saprasta, uzdot papildjautājumus, lai iegūtu pilnīgāku informāciju. Ar intervijas palīdzību var iegūt informāciju par cilvēka personīgajiem uzskatiem (Kroplijs, Raščevska, 2010).

Pastāv dažādi interviju veidi. Pēc intervijas formas intervijas var iedalīt strukturētās intervijās, daļēji strukturētās intervijās un nestrukturētās jeb atvērtās intervijās. Pēc distances starp intervējamo un intervētāju var izdalīt personīgās un attālinātās intervijas. Pēc intervējamo skaita intervijas var iedalīt individuālās un grupas intervijas jeb fokusgrupās. Visas minētās intervijas, izņemot fokusgrupās, ir individuālās intervijas (Kroplijs, Raščevska, 2010).

Diplomdarba pētījumam ir izvēlēta daļēji strukturēta intervija. Kas parasti nozīmē, ka intervētājam ir sagatavots vispārīgs intervijas jautājumu saraksts, kuru secību var mainīt atkarībā no intervijas situācijas. Jautājumi ir plašāki nekā strukturētās intervijas jautājumi, un, reaģējot uz nozīmīgām atbildēm, intervētājs var uzdot papildu jautājumus. Šāds informācijas iegūšanas veids bieži tiek izmantots pētījumos, jo tam ir elastīga struktūra un tātad plašākas iespējas uzzināt nepieciešamo (Kroplijs, Raščevska, 2010).

Līdzīgus uzskatus pauž arī D. Albrehta, norādot, ka intervijā pats grūtākais – saglabāt objektivitāti gan novērojumos, gan atbilžu interpretēšanā, gan novērtēšanā (Albrehta, 1998, 66).

Darba autore ņēma vērā, ka cilvēki sniedz kvalitatīvākas atbildes, ja viņiem nav jāraksta (Kroplijs, Raščevska, 2010). Tieši tāpēc autore izstrādāja veidlapu intervijai ar grupas skolotāju (skat. 3. pielikumu). Ar grupas skolotājas intervijas palīdzību, darba autore

noskaidros 3 – 4 gadīgo bērnu saskarsmes prasmes, bērna emocionālo stāvokli, bērna fiziskā attīstība, kā norītā adaptācijas periods un c.

Ekspertu atzinumu metode tiek izmantota kā viens no informācijas iegūšanas veidiem. Par ekspertu tiek uzskatīts speciālists, kurš ir kompetents attiecīgās pedagoģiskās parādības, problēmas vai situācijas izvērtējumā. Ekspertam tiek izvirzīti kompetences kritēriji: izglītība, iepriekšējā darba pieredze, pašreizējā darbības jomā. Diplomdarba ietvaros par ekspertiem tiek pieaicinātas divas skolotājas logopēdes ar pabeigtu augstāko izglītību speciālajā pedagoģijā: logopēdijā, kuras strādā pirmsskolas izglītības iestādē. Eksperti sniegs savu atzinumu pēc šajā diplomdarbā izstrādāta dokumenta – darba lapas pielietojamību 3 – 4 gadīgu bērnu pirmreizējai agrīnai diagnosticēšanai. Atzinumā arī ir gaidāma atbilde uz diplomdarba pētījuma jautājumu, kā izstrādātā darba lapa atvieglo un ļauj vispusīgāk veikt 3 - 4 gadīgu bērnu agrīno diagnosticēšanu.

Pedagoģiskais novērojums ir viena no informācijas iegūšanas metodēm, ko izmanto pētījumos. Šīs metodes būtiskākā priekšrocība ir tā, ka dati tiek vākti sociālā vidē, kas vistiešāk raksturo situāciju. Parasti tas notiek tādā veidā, ka novērojumiem pakļautajiem cilvēkiem tas nav acīmredzams, izņemot varbūt nelielam skaitam, kas veido informēto grupu (Kropļijs, Raščevska, 2010). Darba autore veiks novērojumu, ar kura palīdzību aizpildīs vairākus no darba lapas punktiem, kuriem jāizriet no 3 - 4 gadus veca bērna spējām un prasmēm.

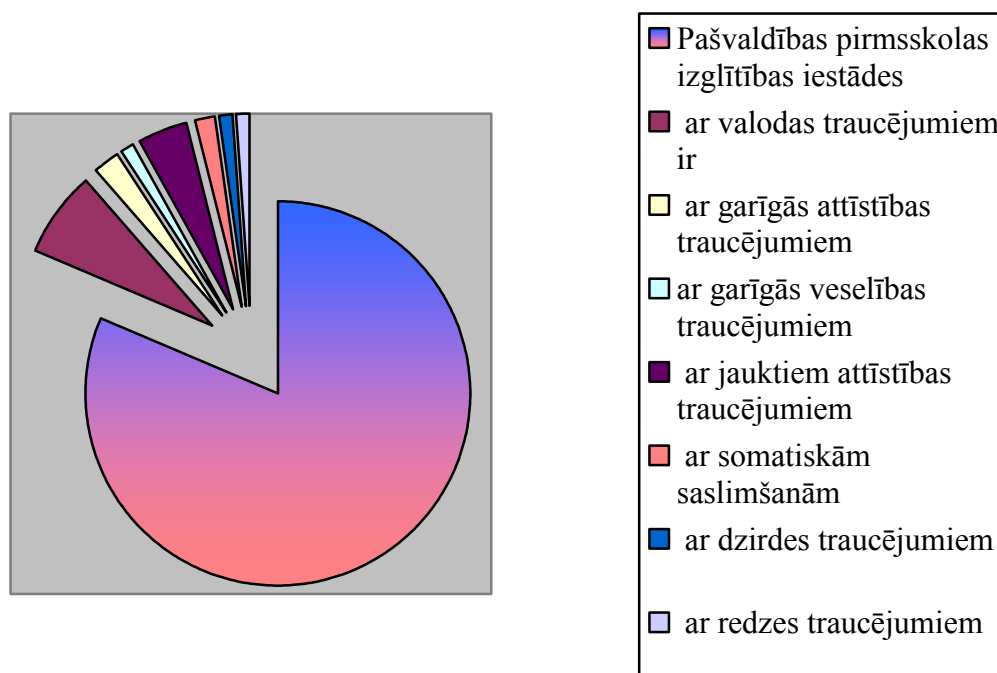
3.2. Vispārējās pirmsskolas izglītības iestādes logopēda dokumentu analīze

2016./ 2017. mācību gadā Rīgā darbojas 150 pašvaldības pirmsskolas izglītības iestādes un 138 pašvaldības līdzfinansētās privātās pirmsskolas iestādes. No 150 pašvaldības pirmsskolas izglītības iestādēm 71 apmeklē latviešu plūsmas bērni, 45 mazākumtautību plūsmas bērni un 34, kuras apmeklē gan latviešu, gan mazākumtautību bērni. No 150 pašvaldības pirmsskolas izglītības iestādēm ir:

- 13 specializētas pirmsskolas izglītības iestādes bērniem ar valodas traucējumiem;
- 4 specializētas pirmsskolas izglītības iestādes bērniem ar garīgās attīstības traucējumiem;
- 2 specializētas pirmsskolas izglītības iestādes bērniem ar garīgās veselības traucējumiem;

- 8 specializētas pirmsskolas izglītības iestādes bērniem ar jauktiem attīstības traucējumiem;
- 3 specializētas pirmsskolas izglītības iestādes bērniem ar somatiskām saslimšanām;
- 2 specializētas pirmsskolas izglītības iestādes bērniem ar dzirdes traucējumiem;
- 2 specializētas pirmsskolas izglītības iestādes bērniem ar redzes traucējumiem (Rīgas domes Izglītības, kultūras un sporta departamenta iestāžu katalogs, 2016).

Diplomdarba autore statistikas datus attēlojusi grafiski (skat. 3.1. att.)

3.1. att. Pirmsskolas izglītības iestādes Rīgā

Vispārējā pirmsskolas izglītības iestāde būtiski atšķiras no speciālās izglītības iestādes. Protams, speciālajā izglītības iestādē strādā tādi speciālisti, kā speciālās izglītības skolotāji, skolotāji logopēdi, psihologi un citi speciālisti. Un katram speciālistam ir jāaizpilda savi dokumenti. Bet vispārējā pirmsskolas izglītības iestāde bieži vien/ un ja ir, tad tas ir skolotājs logopēds.

Diplomdarba ietvaros darba autore pēta vienu noteikto Rīgas X vispārējo pirmsskolas izglītības iestādi (turpmāk tekstā – iestāde), kurā tiek īstenota mazākumtautību vispārējā pirmsskolas izglītības programma. Šī iestāde vēl pagājušajā, 2015./ 2016., mācību gadā nevarēja skolotājam logopēdam piedāvāt darbu uz pilnu slodzi, bet 0,75 slodzes. Pozitīvi, ka šogad, 2016./ 2017. mācību gadā, tika piešķirts papildfinansējums šai amata vienībai. Šobrīd

iestādē šo amata vienību sadala starp diviem skolotājām logopēdēm. Bet tomēr iestādē ir tikai viens oficiālais diagnosticēšanas dokuments – Valodas karte. Ar to vien nav iespējams veikt agrīno diagnostiku, tāpēc ka valodas karte ir paredzēta vecākiem bērniem, jo satur ailes par lasītprasmēm un rakstītprasmēm, ko reti spēs 3 – 4 gadīgais bērns.

Darba autorei šķiet svarīgi un lietderīgi izanalizēt izglītības iestādē esošo valodas karti. Pamatojoties uz valodas kartes analīzes rezultātiem darba autore izveidos dokumentu – darba lapu, kuru pārveidos un papildinās ar teorētiski un praktiski pamatotiem kritērijiem, pēc kuriem varētu veikt 3 – 4 gadīgu bērnu pirmreizēju agrīno diagnosticēšanu.

Šobrīd pirmsskolas izglītības iestādē skolotāja logopēda bērna valodas traucējumu novēršana ir pārsvarā paredzēta 5 – 7 gadu veciem bērniem, proti vecākas un sagatavošanas grupas bērniem. Kaut gan mācību gada sākumā, septembrī, ir ieteikts pārbaudīt iestādē apmeklējošo bērnu valodas attīstību. Bet darba autore praksē ir konstatējusi, ka pirmos mācību gada mēnešos, kad 3 – 4 gadīgiem bērniem noris adaptācijas periods, iestādes speciālisti plāno vecāko grupu bērnu valodas attīstības analīzi. Parasti šajā posmā skolotājs logopēds veido bērnu sarakstu (20 – 25 bērni), kuriem ir nepieciešams runas attīstības korekcijas darbs. Pārējie bērni, kam nepieciešama logopēdiskā runas attīstības korekcijā gaida „rindā”. Skolotāji logopēdi strādā ar 5 - 6 gadīgiem bērniem, nevis 3 – 4 gadīgiem. Logopēdijā uzskata, ka 5 – 6 gadu vecumā runai ir jābūt pilnīgi attīstītai, tas nozīmē, ka bērns izrunā visas skaņas, ir apguvis leksikas un gramatikas pamatus, prot skaidri izteikt savas domas un tml. Bez tam 5 – 6 gadīgie bērni pavisam drīz izstāsies no pirmsskolas izglītības iestādes un turpinās mācības skolā.

3 – 4 gadīgiem bērniem tas nozīmē, ka skolotāja logopēde pārbaudīs runas attīstību bieži vien pēc grupas skolotājas pieprasījuma, uztraucoties par konkrētā bērna runas attīstību.

Lai valodas attīstības diagnosticēšanu varētu veikt 3 – 4 gadu veciem bērniem, nepieciešams iestādes administrācijai pamatot skolotājas logopēdes rīcību. Tieši tāpēc autore izstrādāja veidlapu, kas ir (skat. 1. pielikumu) izglītības iestādes vadītājas vietniecei adresēts dokuments, uz kura pamata logopēds ir tiesīgs konsultēt bērnu. Šāda dokumenta veidlapu aizpilda skolotājs, kurš strādā grupā ar bērniem un kuram radušas aizdomas par konkrēta bērna attīstības traucējumu. Pieteikumā pamatā ir situācijas apraksts, kurā skolotājs norāda pazīmes, piemēram, neizrunā visas skaņas, nevaru saprast, ko bērns saka, bērnam ir vājas saskarsmes prasmes utt., kas norāda uz logopēda konsultācijas nepieciešamību.

3.2.1. Valodas kartes analīze

Darba autore, lai sasniegtu diplomdarba mērķi, kas ir izstrādāt materiālu – darba lapu, kurā būs noteikti 3 – 4 gadīgu bērnu pirmreizējas agrīnas diagnosticēšanas kritēriji vispārējā pirmsskolas izglītības iestādē un aprobēt to, ir izvirzījusi vairākus uzdevumus. Viens no uzdevumiem ir analizēt esošo oficiālo diagnosticēšanas dokumentu vispārējā pirmsskolas izglītības iestādē, kas ir Valodas karte.

Darba autore izvēlējās veikt valodas kartes analīzi, izmantojot kvalitatīvās kontentanalīzes metodi. Lai izanalizētu valodas karti, darba autore izvēlējās iestādes trīs skolotāju logopēdu aizpildītas valodas kartes (no katra 10 aizpildītas kartes, kopā 30). Analīzes gaitā tika izvērtēta kartes aizpildāmo laukumu piepildāmības intensitāti. Tādējādi tas deva iespējamību noskaidrot, kuriem no valodas kartē esošajiem punktiem ir liels pielietojamības procents/ rezultāts un tārad praktiskajā darbībā tas ir pierādījis savu nozīmību. Bet kuriem valodas kartē esošajiem punktiem ir ļoti maza pielietojamība. Valodas kartes analīze parādīja šo kritēriju pielietojamības nepieciešamību pirmsskolas vecuma bērnu diagnosticēšanai. Valodas karte paredzēta 5 – 6 gadus vecu bērnu valodas attīstības diagnosticēšanai. Neskatoties uz to, ka valodas kartē daži punkti ir ar augstu pielietojamības procentu, tie netiks iekļauti agrīnas diagnosticēšanas valodas kartē 3 – 4 gadīgiem bērniem. Autorei šķiet, ka tie neatbilst 3 – 4 gadīgu bērnu attīstības līmenim.

Iegūtos datus par valodas kartes piepildītību autore sakārtoja tabulā (skat. 3.1. tab.).

3.1. tabula

30 valodas karšu analīze

Nr. p. k.	Valodas kartes aizpildāmo laukumu nosaukums	Sk. logop. Nora	Sk. logop. Julianna	Sk. logop. Katrīna	Kopā
1.	Vārds, uzvārds, vecums	10	10	10	30
2.	Izglītības iestāde	10	10	10	30
3.	Logopēdu nodarbību sākšanas datums	10	10	10	30
4.	Mājas adrese	0	0	0	0
5.	Sekmes dzimtajā valodā, skolotāju, vecāku sūdzības	1	0	0	1
6.	Psihologa u. c. ārstu slēdzieni (pēc vajadzības)	0	0	0	0
7.	Vispārējā motorika	6	10	10	26

8.	Ziņas par runas attīstību:	0	0	0	0
	sācis runāt līdz/ pēc 2 gadu vecumam	0	0	0	0
	pārmaiņas runas attīstībā (pēc traumas, slimības)	0	0	0	0
9.	Artikulācijas aparāta stāvoklis:				
	Lūpas: N	8	2	10	20
	- mazkustīgas	2	8	0	10
	- parētiskas	0	0	0	0
	- īsa augšlūpas saitīte	0	0	0	0
	Mēle: N	0	2	8	10
	- mazkustīga	10	6	2	18
	- maza, īsa	0	0	0	0
	- gļēva	0	1	0	1
	- saspringta	0	1	0	1
	- vajadzīgajā pozīcijā notur ar grūtībām	2	1	1	4
	- vajadzīgajā pozīcijā nenotur	0	0	0	0
	- īsa zemmes saitīte	0	0	0	0
	- liela, masīva zemmes saitīte	0	0	0	0
	Aukslējas: N	10	10	10	30
	- cieto aukslēju šķēlums vai operācijas rēta	0	0	0	0
	- mīkstās aukslējas gļēvas, mazkustīgas	0	0	0	0
	- mīkstās aukslējas saspringtas	0	0	0	0
	Zobi: N	6	8	8	24
	- iztrūkst	4	1	2	7
	- vaļējais priekšējais sakodiens	0	0	0	0
	- vaļējais sānu sakodiens	0	0	0	0
	- sakodiena apakšējā anomālija (progēnija)	0	0	0	0
	- sakodiena augšējā anomālija (prognātija)	0	0	0	0
10.	Runas vispārējais raksturojums:				
	izdomāt teikumu par attēlu (logopēds pierakta)	10*	10*	3* + 7	30

	Stāstījums par attēlu (logopēds pierakta)	10*	10*	3* + 7	30
	Stāstījums par lasīto, redzēto, u. tml. (logopēds pierakta)	10*	10*	4* + 6	30
11.	Vārdu krājums: N	4	4	5	18
	- ikdienas	6	6	4	14
	- plašāks	0	0	1	1
	vārdu krājuma apjoms: N	1	5	7	13
	- maz īpašības vārdu	9	3	3	15
	- nelieto apstākļa vārdus	0	2	1	3
	vārdu krājuma kvalitāte: N	3	7	8	18
	- neizvēlas pareizo īpašības vārdu	1	3	2	6
	- nepareizi lieto priedēkļus	1	1	1	3
	- neizprot atsevišķu vārdu nozīmi	3	0	1	4
12.	Teikumu konstrukcija: N	0	8	7	15
	- priekšmetus un darbības tikai nosauc	1	0	0	1
	- pārsvarā vienkārši nepaplašināti teikumi	8	2	3	13
	- nepareiza vārdu kārtība	0	0	0	0
	- neprot/ prot izdomāt teikumu pēc priekšmetu attēliem	3	0	8	11
13.	Skaņu izrunas pārbaude: to trūkums, kropļojumi, aizstāšana, jaukšana	10	10	10	30
14.	Fonētiskās uztveres un analīzes, sintēzes iemaņu pārbaude:				
	skaņās saklausīšana: N	5	1	7	13
	- nesaklausa skaņu vārdā	1	0	3	4
	- nesaklausa 1. skaņu	0	0	0	0
	- nesaklausa pēdējo skaņu	1	1	1	3
	- nesaklausa skaņu vārda vidū	3	9	1	13
	- nepareizi/ pareizi nosaka skaņu secību vārdā	0	0	0	0
	- neprot/ prot no dotajām skaņām izveidot vārdu	0	0	0	0
	zīlību rindas	10	10	10	30
15.	Vārdu ar dažādu struktūras zīlībēm	10	10	10	30

	izrūna				
16.	Lasīšana	0	0	0	0
17.	Rakstu darbi, to analīze	0	0	0	0
18.	Stostīšanās	0	0	1	1
19.	Bērna raksturojums: N	4	2	4	10
	- nenoturīga uzmanība	2	6	1	9
	- pazeminātas darba spējas	2	4	0	6
	- traucēta pārslēgšanās	0	3	0	3
	- neprot/ prot organizēties darbam	0	3	6	9
	- pazeminātas novērošanas spējas	2	1	0	3
	- neizprot/ izprot instrukcijas: verbālās, rakstiskās	1	2	8	11
	- necenšas/ cenšas patstāvīgi pārvarēt grūtības	0	0	1	1
	- ļoti kustīgs	1	1	3	5
	- pasīvs	2	0	2	4
	- izmanto/ neizmanto palīdzību	0	0	5	5
	- ir/ nav kritiska attieksme pret savu defektu	0	0	2	2
	- cits	1	0	0	1
20.	Logopēda slēdziens	10	10	10	30
21.	Korekcijas rezultāti (atzīmējami, izrakstot no logopēdiskā punkta)	10	10	10	30

Apzīmējumi tabulā:

0 - šī valodas kartes aile nav aizpildīta;

1 – 10 – valodas kartes aile tika tik daudz reizes aizpildīta;

* - skolotāja logopēde pierakstīja nevis bērna teikto (teikumu par attēlu, stāstījumu par attēlu, stāstījumu par lasīto, redzēto), bet aprakstīja teiktā kvalitāti. Piemēram, laukumā, kur logopēdam jāpieraksta bērna izdomāto teikumu par attēlu, ir rakstīts: „Lieto vienkāršu nepaplašinātu teikumu”, „Priekšmetus un darbības nosauc”. Laukumā, kur jāieraksta stāstījums par attēlu, lasīto, redzēto ierakstīts: „Stāsta loģiski”, „Stāsta ar logopēda palīdzību” u. tml.

Apkopotais skolotāju logopēdu aizpildītas Valodu kartes kopējas piepildības rezultāts ir atspoguļots stabiņā „Kopā”. Ja stabiņā „Kopā” ir ieraksts „30”, tas nozīmē, ka šo Valodas

kartes aili aizpildīja visas trīs skolotājas logopēdes visās desmit kartēs. Darba autorei tas norāda uz ailē esošas informācijas lietderību un svarīgumu bērnu diagnosticēšanā.

Valodas kartes ailes ar rezultātiem no „10” līdz „30” ir vērts analizēt tālākai izmantošanai darba lapai 3 – 4 gadīgo bērnu pirmreizējai diagnosticēšanai. Un tās ir:

- ✓ informatīvas ailes:
 - bērna vārds, uzvārds, vecums;
 - iestādes nosaukums;
 - datums;
- ✓ diagnosticēšanas ailes:
 - vispārējās motorikas novērtējums;
 - artikulācijas aparāta (lūpas, mēle, aukslējas, zobi) stāvokļa apraksts;
 - runas vispārējais raksturojums (teikums, stāstījums par attēlu, stāstījums par lasīto, redzēto u. tml.);
 - leksikas, gramatikas raksturojums (vārdu krājums, teikumu konstrukcija);
 - skaņu izrunas pārbaude un vārdu ar dažādu struktūras zilbēm izrunas pārbaude;
 - fonētiskās uztveres un analīzes iemaņu pārbaude;
- ✓ bērna raksturojums;
- ✓ logopēda slēdziens.

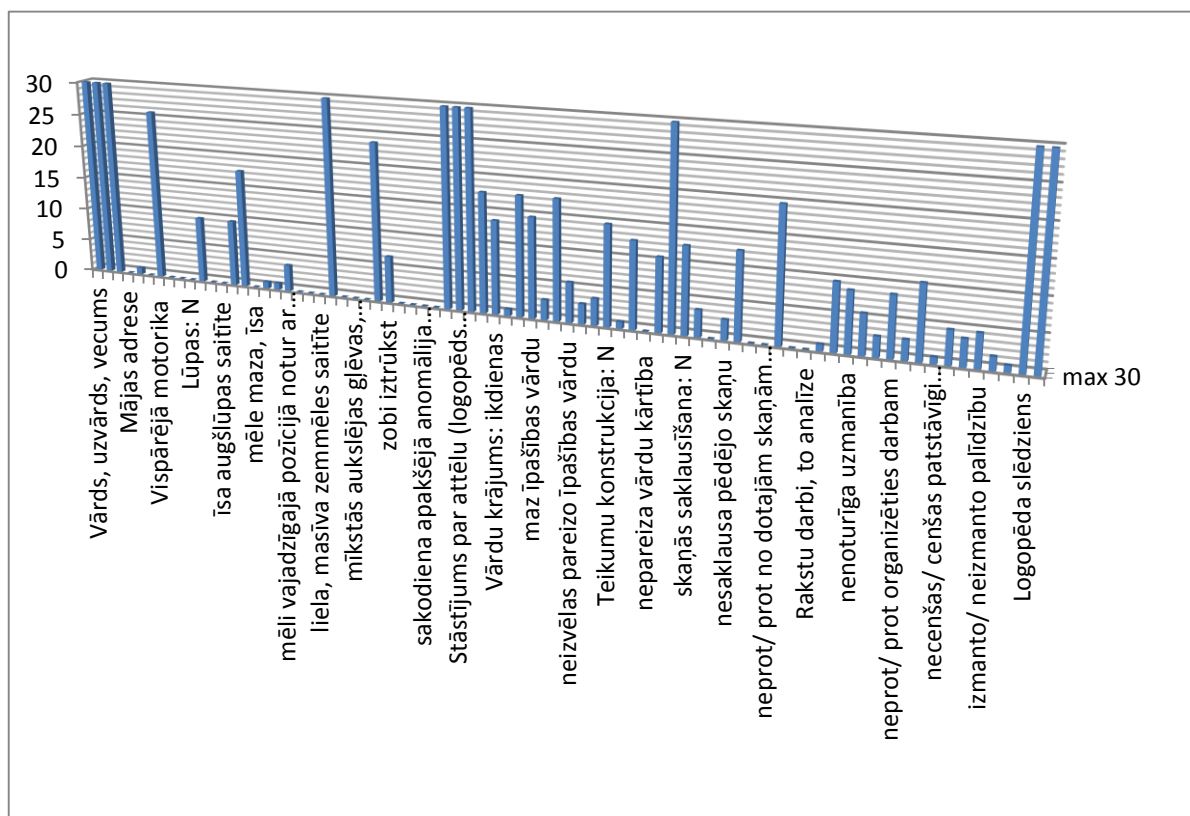
Kaut gan aile „Korekcijas rezultāti” ir aizpildīta 100%, diplomdarba ietvaros izstrādātajā darba lapā tā nebūs aktuāla. Jo šo aili aizpilda vai nu mācību gada beigās, fiksējot skolotāja logopēda korekcijas darba rezultātus, vai nu izrakstot bērnu no iestādes logopunkta. Šajā darbā tiks izstrādāts dokuments pirmreizējai diagnosticēšanai, tas nozīmē, ka korekcijas darbs vēl nebūs veikts.

Savukārt, ailes, kurās kopējais rezultāts ir no „0” līdz „10”, diplomdarba autorei norāda uz kritērija nelietderību pirmsskolas vecuma bērnu diagnosticēšanā un tās netiks izmantotas/ ņemtas izstrādātajā darba lapā. Un tās ir:

- informācijas par bērna mājas adresi;
- informācijas par psihologa u. c. ārstu slēdzieniem (pēc LR likumdošanas vecākiem tādu informāciju nav obligāti jāsniedz iestādei, skolotājām);
- informācijas par lasītprasmēm un rakstu darbiem (kaut gan daži sagatavošanās grupas bērni prot gan rakstīt, gan lasīt, vispārējas izglītības iestādē skolotājs logopēds pārsvarā veic skaņu izrunāšanas korekcijas darbus un netiek pie rakstīšanas un lasīšanas traucējumu korekcijas);
- stostīšanās analīze (viens gadījums uz 30 Valodas kartēm).

Protams, informācija par „Sekmēm dzimtajā valodā, skolotāju, vecāku sūdzībām”, kā arī ziņas par runas attīstību (kad bērns sācies runāt, pārmaiņas runas attīstībā) ir ļoti svarīga runas attīstības traucējumu cēloņu noteikšanai vai runas attīstības traucējumu iemeslu saprašanai un precīzākai diagnosticēšanai. Tomēr tabulā ailēm par šo informāciju ir kopējais rezultāts nulle.

Valodas kartes analīzes rezultātus darba autore apkopojā un vizualizēja diagrammā (skat. 3.2. att.).

3.2. att. Valodas kartes piepildītības intensitāte

Ņemot vērā skolotāja logopēda slodzi iestādē, diplomdarba autorei šķiet svarīgi, lai būtu dokumentālais pamatojums logopēda darbībai ar 3 - 4 gadīgiem bērniem. Tieši tāpēc papildus darba lapai tika izstrādāta papildus veidlapa „Logopēda konsultācijas pieprasījums” (skat. 1. pielikums). Tajā grupas skolotāja izsaka savas sūdzības, raizes par konkrēta bērna attīstību. Turpmāk darba lapā šo informāciju skolotāja logopēde izmantos, aizpildot bērna raksturojumu.

Tabulā un attēlā var redzēt, ka ailes, kuras sniedz detalizētāko informāciju, piemēram, par lūpām (parētiskas, īsa augšlūpas saite) bieži vien paliek neaizpildītas ar kopējo piepildības rezultātu „0”. Diplomdarba autore ņēma to vērā, izstrādājot darba lapu.

3.3. Darba lapas punktu izstrādāšana

Autore uzskata, ka sasniegs izvirzīto diplomdarba mērķi, apvienojot apkopoto informāciju par Valodas kartes kritērijiem un teorētiskām zināšanām par 3 – 4 gadīgu bērnu attīstības īpatnībām un pamatojoties uz Valsts izglītības satura centra norādītiem metodiskajos ieteikumos „Par bērna sasniegumu vērtēšanu pirmsskolā” kritērijiem.

Analizējot teorētisko literatūru, diplomdarba autore secināja, ka diagnostikā svarīgi ir noskaidrot, kurā posmā ir traucēta runas attīstība: vai runas traucējuma iemesli ir organiski, jeb nē. Vai valodas traucējums skar tikai skaņu izrunu un/ vai fonemātiskos procesus, vai arī traucētas visas valodas sistēmas komponenti: fonētika, fonemātika, leksika, gramatika, saistīta runa (valodas sistēmas nepietiekamā attīstība - VSNA). Tieši tāpēc ir svarīgi izpētīt bērna visas valodas sistēmas komponentus un arī bērna artikulācijas aparāta uzbūvi.

Izstrādājot darba lapu, diplomdarba autore pētīja internetā dažādu māmiņu forumos ievietotus pašas mātes un bērna iespaidus (pēc viņa mātes vārdiem) par pirmreizējo logopēda apmeklējumu. Daudzi sūdzas, ka bērnam ir diezgan ilgi jāsēž un jānosauc dikti daudz ar attēlam saistītas lietas: attēlu nosaukumi, krāsas, ģeometriskās formas; izdomāt teikumus un tml. Bet 3 – 4 gadīgu bērnu fiziskā attīstība nosaka, ka, jo spēcīgākie muskuļi, jo bērnam ir lielāka nepieciešamība pēc kustībām. Bērnam fizioloģiski ir ļoti grūti nosēdēt kaut 20 minūtes kamēr viņš tiek diagnosticēts. Tieši tāpēc darba lapa ir izstrādāta tā, lai starp uzdevumiem pie galda (nosaukt attēlu nosaukumus un tml.) ir dinamiski. Lai nekavētu bērnu, autore izstrādāja dažus kritērijus/ punktus tā, lai izpildot vienu uzdevumu, varētu novērtēt bērna vairākas prasmes un spējas.

Protams, katrā dokumentā ir jābūt informācijai par bērna vārdu, uzvārdu un vecumu. Ir ierasts šo informāciju pilnā apjomā prasīt nevis bērnam, bet grupas skolotājam. Savukārt, Valsts izglītības satura centrā (tālāk tekstā – VISC) izstrādātajos metodiskajos ieteikumos „Par bērna sasniegumu vērtēšanu pirmsskolā” (tālāk tekstā – metodiskie ieteikumi) norādīts, ka 3 – 4 gadīgais bērns var pats pateikt, kā viņu sauc un cik viņam gadu. Tāpēc darba lapā pie 1. punkta iekavās ir rakstīts, ka šo informāciju jautāt bērnam.

Lai spriestu par bērna motorikas attīstību, bērnam nav jāizpilda kādi speciāli uzdevumi. Lielas motorikas attīstība būs redzama, izpildot 7. darba lapas punktu, kas ir instrukciju izpildīšana. Šeit bērnam ir jāpaceļ nokrista pildspalva vai zīmulis. VISC metodiskajos ieteikumos ir norādīts, ka 3 – 4 gadīgais bērns spēj noliekties un pacelt kaut ko nepakrītot. Tepat bērnam ir jāatnes no plaukta rotaļlieta u. tml. Skolotājs logopēds seko uzdevumu izpildei un vērtē bērna motorikas attīstību.

Ir atzīts, ka bērnu runas attīstībai ir nozīmīga pirkstu veiklība. Lai izzinātu cik labi ir attīstīta pirkstu sīkā muskulatūra, bērnam ir jāsaliek abu roku lieli pirksti un rādītājpirksti aplī. Darba lapā logopēds atzīmē uzdevuma izpildi katrai bērna rokai. Vēl viens uzdevums, kas parādīs gan pirkstu veiklību, gan satvēriena pareizību, gan bērna izpratni par jēdzieniem „aplis un „līnija”, ir darba lapas beigās. Te logopēds lūdz bērnam uzzīmēt apli un līniju darba lapas aizmugurē, lai tie paliktu atmiņā par tikšanos. Tas arī paliks „uz papīra” un logopēdam būs iespēja sekot līdzi bērna attīstības dinamikai.

Artikulācijas aparāta stāvoklis tieši saistīts ar bērna runas attīstību. Ja artikulācijas aparātā ir kādi traucējumi vai bojājumi, bērns fiziski nevarēs izrunāt daļu no skaņām. Piemēram, ja bērnam ir īsa zemmēles saite, kas apgrūtina mēles pacelšanu uz augšu, viņš nevarēs izrunāt skaņas [r], [l]; ja bērnam ir liela, masīva mēle, bērna runa būs neskaidra un tml. Pamatojoties uz Valodas karšu analīzes rezultātiem, diplomdarba autore nolēma darba lapā ierakstīt visbiežāk lietoto informāciju par artikulācijas aparāta stāvokli. Tas ir:

- lūpas: normā/ mazkustīgas;
- mēle: normā/ mazkustīga;
- aukslējas: normā;
- zobi: normā/ iztrūkst;

Blakus katrai rindai, ja nepieciešams papildināt aprakstu, tiks atstāta vieta „cits _____”.

Pie runas vispārējā raksturojuma darba autore vēlās iegūt informāciju, kas vispārīgi raksturo runu un tās ir: informācija par bērna runas tempu, elpošanu un runas skaidrību. Jo mēdz būt, ka bērnu grūti saprast, piemēram, tāpēc ka viņš pārāk ātri runā, vai bērnam trūkst runas izelpa. Ir gadījumi, kad bērns izolēti izrunā visas skaņas korekti, bet viņa runāto nevar saprast – „putra mutē”.

Skaņu izrunas pārbaude notiks nevis vien ar attēliem, kā ir ierasts ar vecākiem bērniem, bet ar rotaļlietām, kurus pats bērns ņems no „Brīnuma lādes/ maisa”. 3 – 4 gadīgie bērni ātri nogurst no attēliem un viņiem zūd interese pret šo darbību. Diplomdarba autore izvēlējās tādas rotaļlietas, kuras nosaukums sākās ar pārbaudāmo skaņu, piemēram, [s] – rotaļlieta suns, [z] – rotaļlieta zaķis un tml.

Instrukcijas izpildīšana parādīs, vai bērns izprot viņam runāto, prot analizēt un paturēt prātā vairākus uzdevumus (atmiņa) un adekvāti tos izpildīt. Skolotājs logopēds piedāvā bērnam izpildīt trīs dažādus uzdevumus. Katram nākamam uzdevumam ir ar vien sarežģītāka pakāpe. Pirmajā uzdevumā ir jāveic viena darbība – jāpaceļ nokrista pildspalva. Otrajā uzdevumā ir jāveic divas darbības – aiziet un paņemt no plaukta mašīnu, atgriezties un nolikt to uz galda. Lai izpildīt trešo instrukciju ir jāveic trīs darbības – paņemt no galda mašīnu un nolikt to savā vietā, bet no plaukta jāpaņem un jāatnes cita rotaļlieta. Instrukcijas izpildīšanas

laikā skolotājs logopēds arī novēro un novērtē bērna motoriku: bērna gaitu, vai viņš tur līdzsvaru un tml.

Fonemātiskās dzirdes pārbaude ir ļoti svarīga, jo, ja bērns nesaklausa fonēmas, viņam ir kļūdas, reproducējot tos. Tās nozīmē, ka bērnam nākotnē var rasties grūtības rakstīšanā, mācoties citas valodas, un kā kopējais rezultāts – grūtības mācībās. Skolotājam logopēdam ir jāfiksē bērna teikto tieši tā, kā viņš to izrunā. Fonemātiskās dzirdes pārbaudes uzdevumi ir tādi, lai logopēds izzinātu vai bērns sadzird un prot pareizi atkārtot dzirdētas zilbes; nosaukt ieraudzīto attēlā; saklausīt skaņu noteiktā vārdu vietā.

Viens no VISC metodiskajos ieteikumos norādītājiem 3 - 4 gadīgo bērnu intelektuālās attīstības kritērijiem ir prasme salikt attēlu no trīs – četriem gabaliem. Darba autore darba lapā piedāvā bērnam salikt vispirms sižeta „Bērna istaba” attēlu no četriem gabaliem, un ja bērns to nespēj izdarīt, tad piedāvā salikt attēlu „Zaķis” no trīs gabaliem. Gadījumā, ja bērns nespēj arī šo darbību paveikt, tad skolotājs logopēds viņam palīdz to salikt un tajā skaitā saliek sižeta attēlu kopā ar bērnu. Savukārt, Valodas kartē, lai novērtētu un raksturotu bērna runas vispārējo attīstību, ir divi uzdevumi saistīti attēlu: izdomās teikumu par attēlu un izdomāt stāstījumu par attēlu. Darba autorei šķiet lietderīgi izmantot sižeta attēlu, kuru tikko salika bērns patstāvīgi vai ar skolotāja logopēdes palīdzību. Logopēde lūdz bērnu pastāstīt, kas notiek attēlā un pieraksta bērna teikto. Ja bērns nevar izpildīt šo uzdevumu, tad viņam tiek uzdoti uzvedinošie jautājumi. Vēl viens no VISC metodiskajos ieteikumos norādītājiem 3 - 4 gadīgo bērnu intelektuālā attīstības kritērijiem ir bērna prasme parādīt attēlam atbilstošu priekšmetu telpā. Šeit arī tiks izmantots tās pats sižeta attēls „Bērna istaba”: bērnam jāparāda krēsls un galds telpā (nevis ar pirkstu/ roku, bet jāpienāk pie galda vai pie krēsla – lai bērns izkustās).

Lai noteiktu bērna vārdu krājuma apjomu diplomdarba autore sagatavoja materiālu:

- attēlu komplektu – bērnam jānosauc vairāki attēlotie priekšmeti vienā vārdā (rotaļlietas),
- rotaļlietu – lācis/ suns – ar rotaļlietas palīdzību tiks pārbaudīts vai bērns zina un/ vai prot nosaukt priekšmeta daļas,
- attēli citrons un konfekte – tie palīdzēs pārbaudīt prasmi, veidot realitātei atbilstošus īpašības vārdus (citrons – skābs, konfekte – salda).

Par bērna fizisko attīstību liecina bērna prasme uzcelt torni no vismaz sešiem klučiem, tā ir teikt VISC metodiskajos ieteikumos pie 3 - 4 gadīgo bērnu fiziskās attīstības. Prasme salikt torni arī parāda bērna telpisko uztveri. Diplomdarba autore piedāvā ne tikai uzcelt torni no sešiem klučiem, bet arī salikt piramīdu. Tas parādīs, vai bērns var attiecināt mazāko pret lielāko riņķi un loģiski padomājot salikt tos pareizā secībā. Šeit var arī pārbaudīt bērna krāsu

nosaukumu zināšanas. Bez tam šie uzdevumi dod iespēju novērtēt roku sīkas muskulatūras attīstību, pirkstu veiklību.

VISC metodiskajos ieteikumos pie 3 - 4 gadīgo bērnu intelektuālās attīstības ir teikts, ka šajā vecumā bērns pazīst vismaz trīs krāsas un var atšķirt vismaz trīs ģeometriskās figūras. Darba lapā šīs prasmes ir apvienotas vienā uzdevumā: logopēde nosauc figūru un krāsu, bet bērns izvēlas to no piedāvātā figūru klāsta.

Pēdējais uzdevums bērnam darba lapā ir uzzīmēt apli un taisnu līniju (vertikālu jeb horizontālu). Lai bērnam būtu gandarījums šo uzdevumu izpildīt, logopēde lūdz bērnam uzdāvināt viņai bērna zīmējumu un tas ir aplis, taisna līnija, ko bērns uzzīmēs darba lapas aizmugurē. Šeit var redzēt, cik labi ir attīstīta pirkstu sīkā motorika, vai bērnam ir pareizs pirkstu satvēriens.

Darba lapā arī ir ietverts bērna raksturojums. Pēc pirmās tikšanās ar bērnu skolotājam logopēdei ir priekšstats par bērna runas attīstību, par viņa fizisko attīstību un par intelektuālo attīstību, bet trūkst informācija par bērna socializācijas spējām, par bērna emocionālo stāvokli. Tika izstrādāta veidlapa „Intervija – saruna ar grupas skolotāju” (skat. 3. pielikumu). Intervijas veidā grupas skolotājam jāatbild uz 15 īsiem jautājumiem par bērna fizisko attīstību, par bērna spējām komunicēt spēlējot ar bērniem, par emocionālo stāvokli. Logopēds aizpilda bērna raksturojumu, pamatojoties uz interviju ar grupas skolotāju un uz bērna rezultātiem, izpildot darba lapas uzdevumu.

Pēdēja darba lapas ailē skolotājam logopēdei jāieraksta secinājumi un komentāri.

3.4. Darba lapas aprobācija

Darba lapas aprobācijā tika iesaistīti: divas grupas skolotājas, pieci 3 - 4 gadīgie bērni un divi eksperti – skolotājas logopēdes. Uz katru diagnosticējamo bērnu ir dokumentu pakete, kas sastāv no trīs dokumentiem: pieteikums logopēda konsultācijai (skat. 1. pielikums) ar īsu situācijas aprakstu, darba lapa (skat. 2. pielikumu) un intervija – saruna ar grupas skolotāju (skat. 3. pielikumu).

Vispirms diplomdarba autore lūdza grupas skolotājus aizpildīt pieteikumu logopēda konsultācijai. Tad dodas uz grupu, lai diagnosticētu konkrēto bērnu, ņemot līdzi darba lapu, kasti ar diagnosticēšanas materiāliem un intervijas veidlapu. Lai pirmreizēja agrīnā diagnosticēšana norit veiksmīgi, diagnostika jāveic mierīgos, bērnam labvēlīgos apstākļos – grupā, kuru viņš apmeklē.

Autore tā organizēja diagnosticēšanas procesu, lai bērna artikulācijas aparāta stāvokļa, vārdu krājuma un citus attīstības kritērijus izvērtējot, bērns uztvertu, kā spēli ar skolotāju logopēdi, bērns saredzētu veicamo darbību lietderīgumu un būtu motivēts sadarboties. Šajā gadījumā bērns ir noskaņots draudzīgi pret skolotāju logopēdi un diagnosticēšana dod precīzākus rezultātus. Pretējā gadījumā bērns kādu darbību var neizpildīt tikai motivācijas trūkuma dēļ. Piemēram, lai pārbaudītu lūpu kustīgumu, skolotāja logopēde ierosina parādīt, kā smaida varde un pati rāda, kā smaida varde u.c. Tieši tāpēc diplomdarba autore izveidoja kasti, kurā ir materiāli diagnosticēšanai:

- „brīnumu maiss” – dažādas rotaļlietas skaņu izrunas pārbaudei;
- attēli: sižeta attēls „Bērnu istaba” (no četriem gabaliem), „Zaķis” (no trīs gabaliem), velosipēds, akvārijs, „Rotaļlietas”, citrons, konfekte;
- mīksta rotaļlieta „Lācis” vai „Suns”;
- seši kluči;
- piramīda;
- ģeometriskās krāsainas figūras.

Pirmais darba lapa punkts ir informatīvais, bet diplomdarba autorei šķita svarīgi pārbaudīt, vai bērnam ir pašapziņa un viņš prātīs nosaukt savu vārdu un vecumu, kas arī pēc VISC metodiskajiem noteikumiem ir gaidīts no 3 – 4 gadīga bērna. Trīs bērni (Anna, Rita, Māra) nosauca savu vārdu, Māra pat nosauca savu uzvārdu. Trīs bērni (Māra, Ivo, Rita) precīzi parādīja ar pirkstiem, cik viņiem ir gadu. Bet 2 bērni (Māra, Rit), varēja savu vecumu arī nosaukt bez kļūdām. Divi bērni (Anna, Mia) uz pirkstiem mēģināja parādīt, cik viņam ir gadu (kas liecina, ka viņš saprata, ko viņam jautā), bet rādīja nepareizi.

Kā paredzēja darba autore, bērna vispārējā motorika un pirkstu sīkā motorika veiksmīgi tika novērtēta citu uzdevumu izpildīšanas laikā.

Artikulācijas aparāta stāvokļa noteikšanai pietika ar darba lapā esošiem kritērijiem. Trīs bērniem (Māra, Ivo, Rita) ir mazkustīgas lūpas, diviem bērniem (Anna, Mia) – normā. Visiem bērniem aukslējas ir bez patoloģijas, normā. Visiem bērniem ir visi zobi atbilstoši vecumam.

Darba lapas aprobācijas laikā izrādījās, ka 5. darba lapas punkts „Runas vispārējais raksturojums: temps, elpošana, skaidrība” ir ļoti aktuāls diagnosticēšanā. Un šeit trūkst vietas piezīmēm, kas raksturotu bērna runu. Piemēram, šeit diagnosticēšanas laikā papildus tika ierakstīts, ka bērns runā zīlbēs; bērns nerunā, bet centās atkārtot pieauguša teikto; „putra mutē”; starpzobu sigmatisms un tml. Turpmākam darbam ar darba lapu šajā punktā, vajag atstāt dažas tukšas rindkopas piezīmēm.

Darba lapas 6. punkta uzdevumu skaņu izrunas pārbaudei visi bērni izpildīja ar lielo prieku. Bērniem patika „ienirt” „Brīnumu maisā” un, izņemot kārtējo rotaļlietu, to nosaukt. Bērni, kuriem nav runas (Ivo, Mia) vai runā tikai zilbēs (Rita, Anna), rādīja attiecīgas kustības, jeb skaņas. Piemēram, izņemot rotaļlietu zaķi, bērns liek savas rokas uz galvas it ka viņam tur būtu austiņas, vai ieraugot suni, bērns saka „af af”. Diviem (Ivo, Mia) bērniem skaņu izrunas pārbaudīt neizdevās, jo bērni nerunāja vispār.

Uzdevumi runātā izprašanai un instrukcijas izpildīšanai izraisa bērnos prieku. Visi bērni ar atbildības sajūtu tos izpildīja. Diviem bērniem (Māra, Mia) pirms instrukcijas izpildīšanas bija jāpadomā. Pieaugušam vajadzēja atkārtot uzdevumu, lai bērni veiksmīgi to izpildītu.

Nevienam bērnam neizdevās izpildīt fonemātiskās dzirdes pārbaudes uzdevumu 8. c. punktu, kurā vajadzēja saklausīt skaņu vārdā noteikta vietā. Visi bērni atkārtoja vai mēģināja atkārtot skolotājas logopēdes teikto. Turpmāk vajadzētu padomāt, kā savādāk uzdot uzdevumu, lai bērns varētu saprast vai bērns prot saklausīt un noteikt skaņu vārda noteiktā vietā.

Divi bērni (Anna, Rita) izpildīja uzdevumu ar sižeta attēlu „Bērna istaba” salikšanu patstāvīgi. Pārējiem bērniem šis uzdevums sagādāja grūtības. Bērni nevarēja patstāvīgi salikt attēlu no četriem gabaliem. Ar skolotājas logopēdes palīdzību arī nevarēja salikt attēlu no trīs gabaliem (tālākai diagnosticēšanai skolotāja logopēde salika attēlu pati). Neviens bērns nevarēja veidot nedz teikumu, nedz stāstījumu par attēlu. Pēc bērnu atbildēm uz uzvedinošiem jautājumiem bija skaidrs, ka kāda doma bērnu galvā ir.

Uzdevumi vārdu krājuma apjoma noteikšanai ir daļēji veiksmīgi. Neviens no bērniem nenosauca priekšmetu grupu – rotaļlietas – vienā vārdā. Četri bērni labi vai daļēji labi izpildīja uzdevumu, kurā rotaļlieta „Suns” bija jānosauc/ jāparāda priekšmeta daļas: acis, mute, aste, ķepas. Viens bērns (Ivo) to nespēja paveikt. Bērniem sagādāja lielas grūtības izdomāt noteiktiem priekšmetiem īpašības vārdus.

Trīs bērniem (Ivo, Rita, Mia) ir izdevies uzcelt torni viegli un ātri. Pārējiem bērniem torni uzcelt neizdevās, salika klučus vienā rindā. Piramīdu bez kļūdām salika tikai Māra. Mia un Ivo paveica šo uzdevumu ar vienu kļūdu. Rita un Anna neizrādīja interesi pret šo uzdevumu vispār.

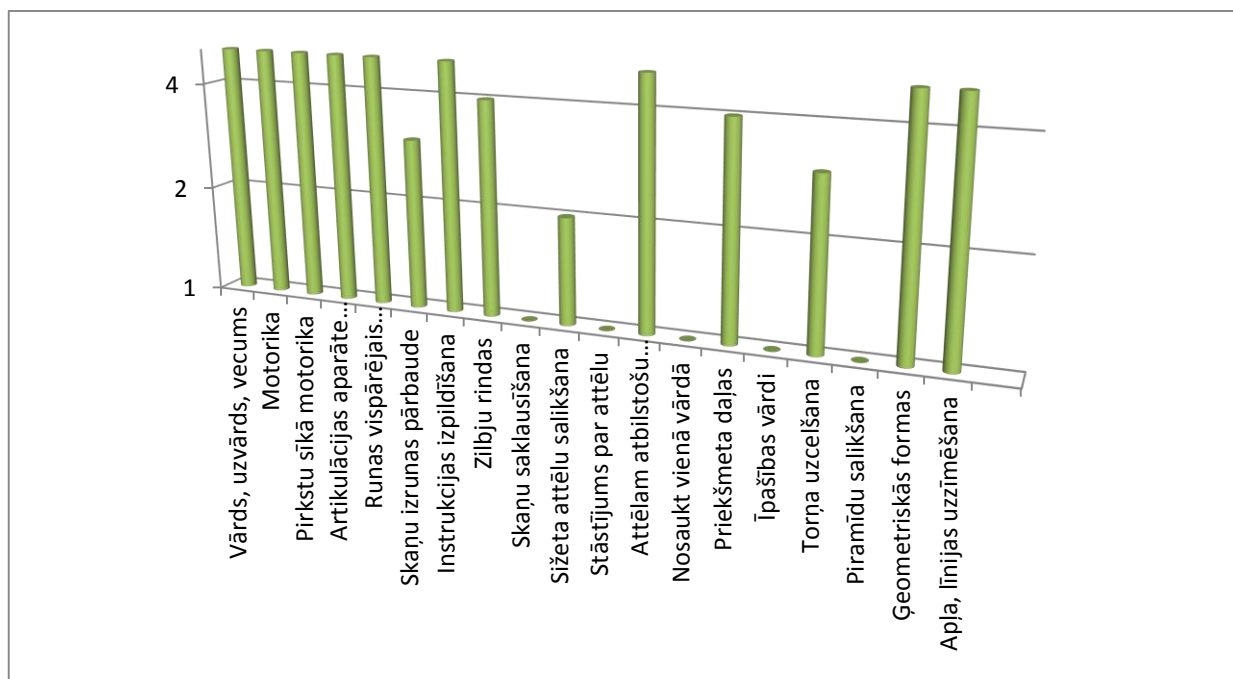
Par veiksmīgiem darba lapas uzdevumiem var uzskatīt uzdevumus, kuri atspoguļo bērnu krāsu nosaukumu zināšanas, ģeometriskās pamatjēdzienus un formas zināšanas. Visi bērni izrādīja kaut daļējas zināšanas par ģeometriskām formām. Neviens bērns neizpildīja uzdevumus pilnīgi bez kļūdām. Trīs bērni (Māra, Ivo, Rita) pareizi uzzīmēja apli, bet taisno līniju – Rita un Mia, Anna. Viens bērns izteikti nepareizi tur rakstāmo rokā.

Visiem bērniem patika, ka diagnosticēšanas sākumā skolotāja logopēde lūdza bērnu paspēlēt ar viņu kopā. Bērni izrādīja interesi pret līdzīgu atnesto kasti ar diagnosticēšanas materiāliem, no kura visu laiku parādījās, kas negaidīts un interesants uzdevums. Tikai viens bērns (Rita) diagnosticēšanas laikā bērns izrādīja nepacietību, jo grupā ienāca bērna draugs.

Darba lapas uzdevumu izpilde aizņēma 10 – 15 minūtes.

Pēc intervijas – sarunas par bērnu ar grupas skolotāju, kas aizņēma aptuveni piecas minūtes, tika aizpildīts bērna raksturojums.

Diplomdarba autore analizēja, kā bērniem ir izdevies izpildīt uzdevumus. Darba autore apkopoja analizēto informāciju un vizualizēja rezultātus diagrammā (skat. 3.3. att.).

3.3. att. Bērnu izpildītie uzdevumi darba lapā

3 – 4 gadīgu bērnu agrīnās diagnosticēšanas darba lapas aprobācijas rezultāti, jeb bērnu raksturojums (bērnu vārdi izmainīti):

1. Zēns Ivo (3 gadi). Pieteikumā skolotājas logopēdes konsultācijai rakstīts, ka bērns praktiski nerunā; uz skolotājas lūgumu kaut ko atkārtot, vienkārši smaida. Diagnosticēšanas procesā bērns iesaistījās ar lielu prieku un interesi. Diagnosticēšanas sākumā bērns patiešām nerunāja vispār, bet izveidojoties kontaktam, sāka runāt zilbēs un centējās atkārtot teikto. Lielā motorika un pirkstu sīkā motorika ir attīstīta atbilstoši vecumam. Artikulācijas aparāta stāvoklis: mazkustīgas lūpas un mēle. Skaņu izrunas pārbaude nav izdevusies – bērns nerunāja. Runāto izprot ļoti labi, pie instrukcijas izpildīšanas bērnam nevajadzēja atkārtot uzdevumu otro reizi. Izpildot uzdevumus uz fonemātiskās dzirdes pārbaudi, zēns mēģināja atkārtot gan zilbes un vārdus. Salikt attēlus (no trīs un četriem gabaliem) neizdevās. Kā arī

neizdevās pārbaudīt bērna saistīto runu. Bet pēc bērna intonācijas, var spriest, ka sižetu saprot un prot parādīt atbilstoši attēlam priekšmetus telpā. Prot uzcelt torni un salikt piramīdu. Ģeometriskus pamatjēdzienus pārzina vāji: atpazīt trīsstūri un prot uzzīmēt apli. Intervējot grupas skolotāju, var secināt, ka bērns ir kustīgs, emocionāli stabils un labprāt spēlējas ar citiem bērniem.

2. Meitene Māra (3 gadi). Pieteikumā skolotājas logopēdes konsultācijai rakstīts, ka meitene nevis atbild uz pedagoga jautājumu, bet atkārt to. Meitene nosauca savu vārdu, uzvārdu un vecumu. Lielā motorika un pirkstu sīkā motorika ir attīstīta atbilstoši vecumam. Māra gandrīz visas skaņas izrunā labi, bet runa ir neskaidra (nazālā runa). Runāto izprot labi, instrukcijas veiksmīgi izpildīja. Gandrīz visas zilbju rindas nosauca nepareizi, bet zilbju skaits bija pareizs. Attēlus salikt neizdevās pat ar skolotājas logopēdes palīdzību. Māra veidoja teikumu pēc attēla. Prot parādīt atbilstoši attēlam priekšmetus telpā. Vārdu krājums ir šaurs. Spēja salikt piramīdu, bet nespēja uzcelt torni. Ģeometriskus pamatjēdzienus pārzina gandrīz labi. Intervējot grupas skolotāju, var secināt, ka emocionāli un sociāli meitenei meitene ir attīstīta atbilstoši savam vecumam.

3. Meitene Anna (3 gadi 7 mēneši). Pieteikumā skolotājas logopēdes konsultācijai rakstīts, ka meitene izsaka savas vēlmes ar žestiem, nevis ar vārdiem. Kad regulāri apmeklē iestādi, cenšas atkārtot pedagoga teikto. Meitene nosauca savu vārdu, bet vecumu norādīja nepareizi. Lielā motorika un pirkstu sīkā motorika ir attīstīta atbilstoši vecumam. Artikulācijas aparāta stāvoklis ir normā. Bērna runa ir neskaidra – „putra mutē” un zilbes runa. Skaņu izrunas pārbaude rezultātus nedeva, jo meitenei ir ļoti neskaidra runa. Runāto izprot labi, instrukcijas veiksmīgi izpildīja. Trīs no sešiem zilbju rindām nosauca pareizi. Attēlu no četriem gabaliem salika pati un mēģināja veidot teikumu. Ģeometriskus pamatjēdzienus pārzina slikti. Bērnam ir nepareizs roku satvēriens. Intervējot grupas skolotāju, var secināt, ka meitene distancējas no bērniem, spēlējas viena pati.

4. Meitene Rita (3 gadi). Pieteikumā skolotājas logopēdes konsultācijai rakstīts, ka ļoti vāja runa, vārdu vietā lieto zilbes. Savu vārdu nosauca nepareizi. Vecumu norāda pareizi. Liela motorika ir normā, meitene ir ļoti kustīga. Pirkstu sīkā motoriku ir jāattīsta: kreisa roka ir saspringta, nevar salikt lielo un rādītājpirkstu aplī, un arī rakstāmo tur nepareizi. Meitenes lūpas un mēle ir mazkustīgas, bet radot vingrinājumu viņa labprāt to atkārt. Par runas tempu spriest ir grūti, jo meitene vārdā maina zilbes secību vai lieto tikai dažas vārda zilbes (pārsvarā lieto vārda vidējo zilbi). Ja lūdz atkārtot vārdu, saka pavisam ko citu. Mēģina atkārtot vārda melodiju. Noteikt skaņu izrunas kvalitāti nav iespējams. Zilbju rindās pareizi atkārtot zilbes skaitļus, bet ne pašas zilbes. Viegli salika attēlu no četriem gabaliem. Neskaidri runa par attēlu un rāda žestos, kas attēla notiek. Uz uzvedinošiem jautājumiem atbild loģiski.

Vārdu jēdzienus izprot. Ģeometriskus pamatjēdzienus pārzina labi. Tornī uzceļ pati, bet piramīdu – nē. Meitene ir ļoti kustīga, grūti notur uzmanību. Ar vēlmi piedalās spēlēs ar citiem bērniem. Ir komunikabla.

5. Meitene Mia (3 gadi). Skaidri izrunā tikai vienu vārdu (jā), pārējie vārdi ir gugināšanās līmenī. Fiziski meitene ir labi attīstīta. Pārzina ģeometriskus pamatjēdzienu labi. Ar palīdzību un skaidrojumiem salika attēlu no trīs gabaliem. Meitene ar interesi skatās uz citiem bērniem, bet spēlēties ar viņiem neiet. Visu laiku cenšas būt blakus pieaugušajiem. Meitene nerunā. Bet visu, ko viņa grib pateikt, pastāstīt, viegli saprast. Meitene runā ar žestiem un stāsta ar žestiem.

Divi bērni (Ivo un Mia) no pieciem bērniem nerunā, bet smaida. Vēl diviem bērniem (Rita, Anna) runa ir attīsta vāji, viņi runā zilbēs. Tas nozīmē, ka diagnosticēšana ar Valodas karti būtu neefektīva, jo ar karti nevar pārbaudīt bērnu intelektuālo attīstību. Bet darba lapas uzdevumi, kuri vērsti pārbaudīt, vai bērns spēj uzcelt torni, salikt piramīdu, atpazīt ģeometriskās figūrās, noteikt krāsas, uzzīmēt apli un taisnu līniju, var secināt, ka bērniem ir runas attīstības traucējumi, bet intelektuāli bērni ir attīstīti atbilstoši vecumam.

Ekspertu atzinumi. Par ekspertiem tika pieaicināti divas skolotājas logopēdes. Natālija Meļņikova skolotāja logopēde strādā Rīgas X pirmsskolas izglītības iestādē, bet Jūlija Sņitska skolotāja logopēde strādā gan Rīgas X vispārējā pirmsskolas izglītības iestādē, gan specializētajā pirmsskolas izglītības iestādē bērniem ar valodas traucējumiem. N. Meļņikova atzīmē, ka didaktiskais materiāls ir izvēlēts atbilstoši bērnu vecumam, kas novērš iespējamās tehniskās grūtības (bērns objektu nevar atpazīt un nosaukt). Savukārt, J. Sņitska piedāvā optimizēt procesu. Piemēram, skaņu izrunas pārbaudē, uzdodot jautājumus, pārbaudīt bērna krāsu zināšanas un tml. Bet abi eksperti piekrita, ka izstrādātā darba lapa ļauj vispusīgi pārbaudīt 3 – 4 gadīgu bērnu attīstību.

NOBEIGUMS

Pirmsskolas izglītības iestādes pedagogu prakse liecina par to ka, ir aktuāli un svarīgi pēc iespējas agrāk izprast bērna grūtības un noteikt bērna attīstības traucējumu. Agrīnas attīstības problēmu atklāšana dod iespēju efektīvāk veikt korekcijas darbu.

Valodas attīstību 3 – 4 gadu vecumā ir viens no spilgtākajiem bērna attīstības iekšējo procesu ārējiem rādītājiem. Valoda kā izziņas, domāšanas, cilvēka apziņas izpausmes, sazināšanās, kultūras un pasaules uzskatu veidošanās līdzeklis būtiski iespaido vispārējo cilvēka attīstību. Tāpēc ir aktuāla 3 – 4 gadīgu bērnu pirmreizēja agrīna diagnosticēšana.

Analizējot informāciju literatūrā un interneta resursos par 3 – 4 gadīgu bērnu fizisko, intelektuālo, valodas un emocionālo attīstību par bērna attīstības agrīnās diagnosticēšanas metodēm, var secināt, ka bērns attīstās holistiski, jeb vispusīgi. Tieši tāpēc arī diagnosticēšanai jābūt vispusīgai. Diplomdarba autore dažādu autoru darbos iepazīnās ar zinātniski pētnieciskā darba temata pamatjēdzienu definīcijām un to skaidrojumiem, un izvērtēja uzkrāto informāciju, lai izmantotu nepieciešamo informāciju sava pētījuma aspektā, proti darba lapas izstrādei. Autore, studējot pedagogu un psihologu atzinumus par bērnu intelektuālo attīstību, secina,:

- intelektuālā attīstība 3 – 4 gadus veciem bērniem ir indivīda atmiņas, uzmanības, koncentrēšanās spējas un domāšanas kopdarbība, kas viena otru papildina un savā starpā mijiedarbojas;
- bērnu intelektuālās attīstības līmenis ir ļoti individuāls;
- katram indivīdam ir atšķirīgas fiziskās un intelektuālās spējas un potences, tomēr ir arī kopīgas iezīmes, kas raksturīgas katram vecumposmam, un pēc kurām var spriest par bērna attīstības tendencēm;
- analizējot esošo oficiālo diagnosticēšanas dokumentu vispārējā pirmsskolas izglītības iestādē – Valodas karti, tās lietderību agrīnā diagnosticēšanā, tika pierādīt, ka šis dokuments nedod pietiekamu informāciju, lai spriestu par 3 – 4 gadīgu bērnu vispusīgu attīstību.

Izstrādātā diplomdarba empīriskā pētījuma ietvaros darba lapas uzdevumi satur apkopoto informāciju no Valodas kartes, teorētiskām zināšanām par 3 – 4 gadīgu bērnu attīstības īpatnībām un, pamatojoties uz Valsts izglītības satura centra norādītiem metodiskajos ieteikumos „Par bērna sasniegumu vērtēšanu pirmsskolā” kritērijiem. Izstrādāšanas procesā tika papildus izveidotas divas veidlapas: pieteikums logopēda

konsultācijai un intervija - saruna ar grupas skolotāju. Tātad tika izstrādāta dokumentu pakete, un apkopoti materiāli – kaste. Tā arī ir darba novitāte.

Diplomdarba autore lietoja dažus kvalitatīvās pieejas pētījuma posmus, lai:

1. izzinātu pētījumā iesaistīto bērnu emocionālo stāvokli un saskarsmes prasmes, autore intervēja grupas pirmsskolas izglītības skolotājus un novēroja bērnu pirmsskolas izglītības iestādes vidē;

2. noskaidrotu iespējamās bērna traucējumu/ -s, autore protokolēja izstrādātajā darba lapā bērna uzdevumu izpildīšanas īpatnības un runas attīstības īpatnības;

3. noteiktu bērna attīstības traucējumus, autore interpretēja bērna un skolotāja sacīto (novēroto).

Diplomdarba mērķis – izstrādāt darba lapu, kurā izveidoti uzdevumi 3 – 4 gadīgu bērnu pirmreizējas agrīnas diagnosticēšanai vispārējā pirmsskolas izglītības iestādē un to aprobēt – ir sasniegts.

Darba autore izstrādāja uzdevumus un izveidoja darba lapu, kā būtu veicama pirmreizēja agrīna diagnosticēšana vispārējā pirmsskolas izglītības iestādē. Pēc tā aprobācijas var secināt, ka darba lapa ir lietderīga un efektīva 3 – 4 gadīgu bērnu pirmreizējā agrīnā diagnosticēšanā. Darba lapa ļauj vispusīgi veikt 3 – 4 gadīgu bērnu pirmreizējo diagnosticēšanu.

Tuvākā nākotnē diplomdarba autore, ņemot vērā ekspertu ieteikumus, veiks korekcijas izstrādātajā darba lapā. Rīgas X pirmsskolas izglītības iestāde izteica gatavību ievest izstrādāto diagnosticēšanas dokumentu paketi iestādes skolotāja logopēda darbā.

Ir gūta atbilde – secinājumi pētījuma jautājumam: kā izstrādātā darba lapa atvieglo un ļauj vispusīgāk veikt 3 – 4 gadīgu bērnu agrīno diagnosticēšanu.

Secinājumi:

- pētījuma laikā materiāli 3 – 4 gadīgu bērnu agrīnai diagnosticēšanai vispārējā pirmsskolas izglītības iestādē tika apkopoti vienkopus (divas veidlapas, darba lapa, kaste ar materiāliem diagnosticēšanai);
- diplomdarba novitāte ir tas, ka skaņu izrunas pārbaudei ir izvēlētas rotaļlietas, kuras nosaukums sākās ar pārbaudāmo skaņu;
- diplomdarbā izstrādāta darba lapa tiks reāli lietota 3 – 4 gadīgu bērnu agrīnai diagnosticēšanai Rīgas X vispārējā pirmsskolas izglītības iestādē.

Izmantotā literatūra un avoti

1. Adlers, A. (2001). Individuālpsiholoģija skolā. Rīga: Zvaigzne ABC, 176 lpp.
2. Adolph, K., Berger, S. (2006). Motor Development. W. Damon & R. Lerner (Series Eds.) & D. Kuhn & R. S. Siegler (Vol. Eds.). Handbook of child psychology: Vol 2 [tiešsaite], 161. – 213. lpp. [atsauce 22.09.2016.]. Pieejams: <http://csivc.csi.cuny.edu/Sarah.Berger/files/publications/AdolphBerger06.pdf>
3. Albrehta, D. (1998). Pētīšanas metodes pedagogijā. Rīga: Mācību grāmata, 103 lpp.
4. Avotiņš, V., Prindule, L., Upmane, Z. (1981). Bērnu attīstība mācību un audzināšanas procesā. Rīga: Zvaigzne ABC, 138 lpp.
5. Bandura, A. (1977). Self-efficacy: Toward a Unifying Theory of Behavioral Change [tiešsaite]. Psychological Review, Vol. 84, Nr.2, 191. – 215. lpp. [atsauce 13.10.2016]. Pieejams: <https://www.uky.edu/~eushe2/Bandura/Bandura1977PR.pdf>
6. Brotherson, S. (2006). Understanding Physical Development in Young Children [tiešsaite]. Bright Beginnings #8, FS-632 [atsauce 03.10.2009]. Pieejams: <https://www.ag.ndsu.edu/pubs/yf/famsci/fs632.pdf>
7. Cardon G., Haerens L., Verstraete S., de Bourdeaudhuij, I. (2009). Perceptions of a School-Based Self – Management Program Promoting an Active Lifestyle Among Elementary Schoolchildren, Teachers, and Parents [tiešsaite]. Journal of Teaching in Physical Education, 28, 141 – 154 lpp. [atsauce 09.10.2016.]. Pieejams: <http://www.sparkpe.org/resultsSelfManagement.pdf>
8. Dēķens, K. (1921). Agrā bērnība. Rīga: Kultūras Balss, 142 lpp.
9. Eriksons, E. (1998). Identitāte : jaunība un krīze. Rīga: Jumava, 271 lpp.
10. Edeirs, Dž. (1999). Efektīva komunikācija. Vissvarīgākā vadības mākslas metode. Rīga: Asja, 259. lpp.
11. Freimane, I. (1993). Valodas kultūra teorētiskā skatījumā. Rīga: Zvaigzne, 459 lpp.
12. Gingers, S. (2000). Geštalts - kontakta māksla. Rīga: LatMarks, 159 lpp.
13. Gudjons, H. (1998). Pedagoģijas pamatatziņas. Rīga: Zvaigzne ABC, 395 lpp.
14. Helbrige, T., I.H. fon Vimfens. (2000). Pirmās 365 dienas bērna dzīvē. Rīga: Elpa, 197 lpp.
15. Hillman C. H., Erickson K. I., Kramer A. F. (2008). Be smart, exercise your heart: exercise effects on brain and Cognition elektronisks izdevums. [atsauce 02.09.2012]. Pieejams: http://dericbownds.net/uploaded_images/exercise_hillman.pdf

16. Hooper, S., Umansky, W. (2010). Commonly Used Tests of Preschool Communication Development. [tiešsaiste] Pearson Allyn Prentice Hall. [atsauce 11.11.2016.] Pieejams: <http://www.education.com/reference/article/tests-preschool-communication-development/>
17. Jansone R. (1999). Sporta izglītība skolā. Rīga: RaKa, 290 lpp.
18. Jansone, R., Bula – Biteniece, I. (2008). Vai tiešām fiziskās aktivitātes pirm skolā tik svarīgas? Mīts vai realitāte. Pirmsskolas izglītība, Nr. 2, 17 – 20. lpp.
19. Kalniņa, V., Skrube, Dz. (1983). Pirmsskolas vecuma bērnu valodas attīstīšanas metodika. Rīga: Apgāds Zvaigzne ABC, 168 lpp.
20. Kropļijs, A., Raščevska, M. (2010). Kvalitatīvās pētniecības metodes sociālajās zinātnēs. Rīga: Izdevniecība Raka, 190 lpp.
21. Kūle, M., Kūli, R. (1998). Filozofija. Rīga: Zvaigzne, 656 lpp.
22. Lieģeniece, D. (1992). Bērns – pasaulē, pasaule – bērņā. Rīga: Zvaigzne ABC, 134 lpp.
23. Lieģeniece, D. (1999). Kopveseluma pieeja audzināšanā. Rīga: RaKa, 75 lpp.
24. Lūse, J., Miltiņa, I., Tūbele, S. (2012). Logopēdijas terminu skaidrojošā vārdnīca. Rīga: Raka, 527 lpp.
25. Loja, J. (1968). Valodniecības pamatjautājumi. Rīga: Zvaigzne ABC, 313 lpp.
26. Markus, D. (2003). Bērņa valoda: no pirmā kliezdiena līdz pasakai. Rīga: Apgāds „Rasa ABC”, 144 lpp.
27. Miller, R. (1997). What Are Schools For? Holistic Education in American Culture [tiešsaite]. Brandon: Holistic Education Press, 40 p. [atsauce 02.10.2016.]. Pieejams: <https://great-ideas.org/SchoolsSample.pdf>
28. Montessori, M. (2004). The Montessori Method. [tiešsaite]. [atsauce 17.09.2016.]. Pieejams: <http://www.arvindguptatoys.com/arvindgupta/montessori-new.pdf>
29. Par bērņa sasniegumu vērtēšanu pirmsskolā. Valsts izglītības satura centra metodiskie ieteikumi elektroniskais izdevums [atsauce 30.08.2016.] Pieejams: http://visc.gov.lv/vispizglitiba/saturs/dokumenti/metmat/verteshana_pirmsskola.pdf
30. Piaget, J. (2001). The child's conception of physical causality. London: Transaction Publ., 309 lpp.
31. Puškarevs, I. (1999). Bērņa attīstība: skolotāja grāmata. Lielvārde: Lielvārds, 119 lpp.
32. Piažē, Ž. (2002). Bērņa intelektuālā attīstība. Rīga: Pētergailis, 318 lpp.
33. Sattelmair, J., Ratey, J.J. (2009). Physically Active Play and Cognition. An Academic Matter? [elektroniskais izdevums]. American Journal of PLAY, P. 365 – 374. [atsauce 11.09.2016.]. Pieejams: <http://johnratey.typepad.com/SattelRatey.pdf>
34. Rogers C., Stevens, B. (1967). Person to person: The problem of being human: A new trend in psychology. Lafayette (CA): Real People Press, 276 lpp.

35. Rozentāls, M. (1974). Filozofijas vārdnīca. Rīga: Liesma, 529 lpp.
36. Schreiner, P. (2005). Towards Holistic Education: A Challenge for Education Philosophy. [elektronisks izdevums]., Münster: Comenius-Institut. [atsauce 04.09.2016.]. Pieejams: <https://www.comenius.de/pdfs/themen/bildung2.pdf>
37. Skolotāja logopēda amata apraksts (2016), saskaņots IZM 06.09.2016. Pieejams: http://logopedi.lv/faili/faili/2016/logopeda%20amata%20apraksts_05%2009%2016.pdf
38. Svence, G. (1999). Attīstības psiholoģija. Rīga: Zvaigzne ABC, 158 lpp.
39. Špona, A. (2006). Audzināšanas process teorijā un praksē. Rīga: RaKa, 211 lpp.
40. Štāls, M. (1935). Audzināšanas mācība. Rīga: Valters un Rapa, 171 lpp.
41. Šteiners, R. (2000). Vispārējā cilvēkmācība kā pedagoģijas pamats. Rīga: RaKa, 158 lpp.
42. Stelps, P. Sociopsiholoģijas jēdzienu definīcijas. [atsauce 15.10.2016.] Pieejams: <http://www.philos.lv/definicijas.html>
43. Tūbele, S. (2006). Jaunāko klašu skolēnu valodas traucējumu noteikšana un korekcijas iespējas: promocijas darbs pedagoģijas doktora zinātniskā grāda iegūšanai. LU Pedagoģijas un psiholoģijas fakultāte. Rīga: Latvijas Universitāte, 180 lpp. [tiešsaite] [atsauce 24.10.2016.].
Pieejams: http://www3.acadlib.lv/greydoc/Tubeles_disertacija/Tubele_lat.pdf
44. Tūbele, S. (2013). Runas un valodas traucējumu korekcija kā mācīšanās traucējumu profilakse. Konferences tēžu krājums „Bērna valodas attīstība un tās traucējumi: problēmas un risinājumi. 6. – 7. lpp. [atsauce 12.10.2016.]. Pieejams: http://www.lnb.lv/sites/default/files/webform/konferences_tezu_krajums.pdf
45. Vigotskis, Ļ. (2002). Domāšana un runa: vispārīgās psiholoģijas problēmas. Rīga: Eve, 391 lpp.
46. Vīgante, R. (1999). Bērnu valodas traucējumu diagnosticēšana un valodas attīstības sekmēšana: promocijas darbs pedagoģijas doktora zinātniskā grāda iegūšanai. Rīga: Latvijas Universitāte, 114 lpp.
Pieejams: https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:9WDxuozyxbAJ:https://dspace.lu.lv/dspace/bitstream/handle/7/549/Vigante_R_Bernu_valodas_traucejumu_diagnosticesana_1999.pdf%3Fsequence%3D1+&cd=1&hl=en&ct=clnk&gl=lv
47. Živčič, K., Trajkovski –Višič, B., Sentderdi, M. (2008). Changes in some of the motor abilities of preschool children (age four). [elektronisks izdevums]. Facta Universitatis: Physical Education and Sport Vol.6, N#1, pp. 41 – 50. [atsauce 10.10.2016.]. Pieejams: <http://facta.junis.ni.ac.yu/pe/pe200801/pe200801-05.pdf>
48. Žukovs, L. (1996). Pedagoģija. Rīga: LSPA, 147 lpp.

49. Волкова, Л. С. (ред.) (2008). Логопедия. Учебник для ВУЗов. Москва: Владос, 703 с.
50. Выготский, Л. С. (1991). Педагогическая психология. Москва : Педагогика, 479 с.
51. Гольцева, Е. Диагностика развития речи 3 – 4 лет. Skafīts: 02.11.2016. Pieejāms: http://www.logoped.ru/diagnostika_razvitija_rechi_detej_3-4_let.htm
52. Жукова, Н. С., Мастюкова, Е. М., Филичева, Т. Б. (2011). Логопедия. Основы теории и практики. Москва: Эксмо, 288 с.
53. Ильина, М. Н. (2006). Психологическая оценка интеллекта у детей. Санкт-Петербург: Питер, 368 с.
54. Лебединский, В.В. (2004). Нарушения психического развития в детском возрасте. Москва, Академия, 144 с.
55. Немов, Р.С. (2003). Психология. Москва: Владос, 688 с.

PIELIKUMI

RPII “_____”

Vadītājas vietas iecī izglītības jomā

(Pedagoga vārds, uzvārds)

lūdzu skolotāja logopēda konsultāciju

Grupas Nr. _____

Bērna vārds, uzvārds, vecums

Situācijas apraksts

Datums _____

3 – 4 gadīgo pirmreizēja diagnosticēšanas

DARBA LAPA1. **Vārds, Uzvārds** (jautāt bērnam) _____pilni **gadi** _____2. **Motorika** (izriet no 7.p. izpildes) _____3. **Pirkstu sīkā motorika:** (15.p.);

salikt lielo un rādītājpirkstu aplī: kreisa roka _____ laba roka _____

4. **Artikulācijas aparāta stāvoklis:**

Lūpas (pēc parauga: «улыбка – трубочка»): N; mazkustīgas; cits _____

Mēle (uz priekšu, augšā, lejā): N; mazkustīga; cits _____

Aukslējas (paceļot galvu uz augšu saki [A]): N; cits _____

Zobi: N; ___ iztrūkst; cits _____

5. **Runas vispārējais raksturojums:**

a. temps _____ b. elpošana _____ c. skaidrība _____

6. **Skaņu izrunas pārbaude** (attēlu/ rotaļlietu komplekts):

с	сь	з	зь	ц	ж	ч	ш	щ	л	ль	р	рь	

7. **Instrukcijas izpildīšana/ runāto izprašana:**

a. Ой, ручка упала! Подними, пожалуйста . _____

b. Возьми машинку с полки и положи ее на стол. _____

c. Возьми машинку со стола и отнеси на место. А с полки принеси куклу. _____

8. **Fonemātiskās dzirdes pārbaude:**

a. Zilbju rindas (atzīmēt nepareizi atkārtotās rindas);

та-да-да	ба-бда
ха-ка-ха	КОТ - ГОД
ка-га-га	ТОМ – ДОМ - КОМ

b. Vārdu ar dažādas struktūras zilbēm izruna (attēli):

велосипед _____ аквариум _____

- c. Skaņu saklausīšana: 1.vārda skaņa: Аня _____ Оля _____
Pēdēja skaņa: луна _____ дом _____
9. Sižeta attēla „Bērna istaba” salikšana (4 gabali) _____
Attēla „Zaķis” salikšana (3 gabali) _____
10. **Saistīta runa**: stāstījums par sižeta attēlu (pierakstīt bērna teikto) _____

Uzvedinošie jautājumi:

Кто здесь нарисован? _____ Что делает? _____

11. Parāda sižeta **attēlam atbilstošu priekšmetu telpā**. _____
12. **Vārdu krājums** (attēlu komplekts, rotaļl.):
Nosaukt viena vārdā: кукла, пирамидка, мишка, машинка _____
Priekšmeta daļas: Покажи, где у мишки глаза, рот, лапки, хвост _____
Īpašības vārdi: Это лимон. Какой лимон на вкус? _____ А конфета? _____
13. **Uzceļ torni/ piramīdu** (vismaz seši kluči) _____
14. No **ģeometriskām formām** (4 gabali) izvēlēties a. желтый квадрат
b. красный круг
c. синий треугольник
15. Lūgt **uzzīmēt apli, līniju** (lapas aizmugurē) _____

Bērna raksturojums (izriet no intervijas ar gr. skolotāju un logopēda novērotā; atbilstoši pasvītrot):

- Saprot lielāko/ mazāko daļu no sacītā; _____
- Runā 4 – 5 vārdu teikumus; _____
- Lieto vārdus: es, tu, mēs; _____
- Noturīga/ nenoturīga uzmanība; _____
- Prot/ neprot pārslēgties; _____
- Prot/ neprot organizēties darbam; _____
- Normālas/ pazeminātas novērošanas spējas; _____
- Izprot/ neizprot instrukcijas; _____
- Cenšas/ necenšas patstāvīgi pārvarēt grūtības; Izmanto/ neizmanto palīdzību; _____
- Ļoti kustīgs/ kustīgs/ pasīvs; _____
- Spēlējas pats/ ar citiem bērniem/ ar pieaugušiem.

Logopēda slēdziens/ komentāri

RPII “ _____ ”

Datums _____

Grupas Nr. _____ skolotāja _____

Intervija – saruna ar grupas skolotāju

Bērna vārds, uzvārds _____

1. Uzkāpj/ nokāpj pa trepēm pārmaiņus soli? _____
2. Bērns skrien labi/ slikti/ vecumam atbilstoši _____
3. Viegli/ grūti/ normāli iemācās dziesmas un dzejoļu no galvas _____
4. Noturīga/ nenoturīga uzmanība _____
5. Prot/ neprot pārslēgties _____
6. Prot/ neprot organizēties darbam _____
7. Normālas/ pazeminātas novērošanas spējas _____
8. Cenšas/ necenšas patstāvīgi pārvarēt grūtības _____
9. Izmanto/ neizmanto palīdzību _____
10. Spēlējas pats/ ar citiem bērniem/ ar pieaugušiem _____
11. Spēj/ ar grūtībām/ nespēj paust emocijas _____
12. Atdarina pieaugušos un rotaļu biedrus _____
13. Spēlē spēj sagaidīt savu kārtu _____
14. Kā norit PII adaptācijas periods _____
15. No vecākiem šķirās grūti/ viegli _____
16. _____

Pierakstīja skolotāja logopēde _____

Diplomdarbs „3 – 4 gadīgu bērnu pirmreizēja agrīna diagnosticēšana vispārējā pirmsskolas izglītības iestādē” izstrādāts LU Pedagoģijas, psiholoģijas un mākslas fakultātē.

Ar savu parakstu apliecinu, ka pētījums veikts patstāvīgi, izmantoti tikai tajā norādītie informācijas avoti un iesniegtā darba elektroniskā kopija atbilst izdrukai.

Autors: _____ Jekaterina Kirillova

(paraksts)

Rekomendēju/nerekomendēju darbu aizstāvēšanai

Vadītāja: profesore Dr. paed. Rasma Vīgante _____ .____.201__.

(paraksts)

Recenzents: _____

(zinātniskais grāds, akadēmiskais nosaukums, vārds, uzvārds)

Darbs iesniegts Skolotāju izglītības nodaļā _____

Dekāna pilnvarotā persona: metodiķe Agnese Kozlovska _____

(paraksts)

Darbs aizstāvēts Valsts pārbaudījuma komisijas sēdē

____.____.201__ . protokola Nr. _____, vērtējums: _____

Komisijas sekretārs: _____

(vārds, uzvārds, paraksts)